

ӨРЛЕУ

**Үздіксіз
білім жаршысы
Вести непрерывного
образования**

Республикалық ғылыми-әдістемелік ақпараттық журнал
Республиканский научно-методический информационный журнал

orleu-krg.kz

қаңтар-ақпан-
наурыз 2023
Январь-февраль-
март 2023

1(40)

ӨРЛЕУ.
ҮЗДІКСІЗ БІЛІМ ЖАРШЫСЫ
ӨРЛЕУ.
ВЕСТИ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

№1(40)/2023

қаңтар-ақпан-наурыз

2013 жылдан бастап шығады

Жылына 4 рет шығады

январь-февраль-март

Издается с 2013 года

Выходит 4 раза в год

Меншік иесі – «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» АҚ филиалы
Қарағанды облысы бойынша кәсіби даму институты
Собственник – Филиал АО «Национальный центр повышения квалификации «Өрлеу»
Институт профессионального развития по Карагандинской области

Бас редактор – Главный редактор

М.А. Жетписбаева, к. филол.н.

Жауапты хатшы – Ответственный секретарь

Кушнир М.П., к.п.н.

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Бахтикиреева У.М.	доктор филол. наук, профессор (Россия)
Наурызбай Ж.Ж.	доктор пед. наук, профессор
Сарыбеков М.Н.	доктор пед. наук, профессор
Каргин С.Т.	доктор пед. наук, профессор
Жетписбаева Б.А.	доктор пед. наук, профессор
Кусаинов А.К.	доктор пед. наук, профессор
Исламгулова С.К.	доктор пед. наук, доцент
Моисеева Л.В.	доктор пед.наук, профессор (Россия)

Адрес редакции: 100019, г. Караганды, ул. Жанибекова, 42

Тел.: +7 7212 41-68-59; **факс:** +7 7212 41-70-10

Адрес сайта: <https://orleu-edu.kz/>

E-mail: karagandaipk@orleu-edu.kz

Басуға 31.03.2023 ж.

қол қойылды.

Пішімі 60x84 1/8.

Офсеттік қағазы.

Көлемі 2,8 б.т.

Подписано в печать

31.03.2023 г.

Формат 60x84 1/8.

Бумага офсетная.

Объем 2,8 п.л.

Беттеген:

А.А.Разбеков

Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігімен тіркелген
03.05.2013 ж. №13605-Ж мерзімді баспасөз басылымды тіркеуге қойылғаны туралы куәлік
Зарегистрирован Министерством культуры и информации Республики Казахстан. Свидетельство о
постановке на учет периодического печатного издания №13605-Ж от 03.05.2013 г.

© Филиал АО «Национальный центр повышения квалификации «Өрлеу»

Институт профессионального развития по Карагандинской области,

2013

МАЗМҰНЫ

<i>Байтенова Қ.К., Кажигалиева Ж.Б.</i> Оқулық – оқу үдерісін ұйымдастырудың тиімді факторы ретінде	3
<i>Кушнир М.П., Мукушева М.А.</i> Теоретические положения коммуникативного подхода и его реализация на уроке	7
<i>Тусупханова Б.А., Болкенбаева А.Д.</i> Эссе жаза білу – функционалдық сауаттылықтың дәлелі	16
<i>Zhetpisbayeva M.A., Volli K.</i> Terms of realization of the language immersion program	23
<i>Конакпаева С.А.</i> Практико-ориентированные задачи как средство развития математической грамотности учащихся	30
<i>Адилханова М.Т.</i> Бастауыш сынып оқушылары оқу әрекетінің өзіндік ерекшеліктері	34
<i>Воронова Е.В.</i> Развитие финансовой грамотности школьников	39

СОДЕРЖАНИЕ

<i>Байтенова Қ.К., Кажигалиева Ж.Б.</i> Учебник – эффективный фактор организации учебного процесса	3
<i>Кушнир М.П., Мукушева М.А.</i> Теоретические положения коммуникативного подхода и его реализация на уроке	7
<i>Тусупханова Б.А., Болкенбаева А.Д.</i> Умение писать эссе – показатель функциональной грамотности	16
<i>Zhetpisbayeva M.A., Volli K.</i> Terms of realization of the language immersion program	23
<i>Конакпаева С.А.</i> Практико-ориентированные задачи как средство развития математической грамотности учащихся	30
<i>Адилханова М.Т.</i> Особенности учебной деятельности учащихся начальных классов	34
<i>Воронова Е.В.</i> Развитие финансовой грамотности школьников	39

Байтенова Қ.К., Кажигалиева Ж.Б.

Назарбаев зияткерлік мектептері» дербес білім беру ұйымы
«Білім беру бағдарламалары орталығы»

Астана, Қазақстан Республикасы

baitenova_k@cep.nis.edu.kz, kazhigalieva_zh@cep.nis.edu.kz

ОҚУЛЫҚ – ОҚУ ҮДЕРІСІН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Аннотация

Бұл мақалада педагогика ғылымының докторы, профессор Жадрина Мақпал Жұмабайқызының. 2012-2016 жылдар аралығындағы педагогикалық қызметінің негізгі бағытының бірі «Қазақ тіліне бойлау Жобасы» таныстырылады. Ғалымның Жобаны жүзеге асырудың тиімді алғышарттарын белгілеуі, мемлекеттік тілді дамытудың инновациялық моделі туралы тың ойлары мен тәжірибесі қарастырылады.

Түйін сөздер: білім мазмұны, тілге бойлау, CLIL, пән мен тілді кіріктіріп оқыту, кіріктірілген оқулық, қосарбеттік» принципі.

Көрнекті ғалым, профессор М.Жадринаның 2012-2016 жылдар аралығындағы педагогикалық қызметі негізгі 2 бағытта өрбіді. Бірі елімізде орта білім мазмұнын жаңарту аясында Жаңа білім беру парадигмасын, Мемлекеттік жалпығы міндетті орта білім беру стандарты мен оқу бағдарламаларын әзірлеу бағыты болса, екіншісі «Қазақ тіліне бойлау Жобасы». «Қазақ тіліне бойлау Жобасының» шығу тарихына қысқаша тоқталатын болсақ, елімізде «Қазақстан Республикасында тілдерді дамыту мен қолданудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы» қабылданған соң «Назарбаев Зияткерлік мектептері» дербес білім беру ұйымы мемлекеттік тілді дамытуға арналған жұмыс жоспарын әзірлеп, нақты қадамдарын белгіледі. Осы орайда Мақпал Жұмабаевна еліміздің білім беру жүйесінің мүмкіндіктері мен болашағын талдай келе, «өркениеттің бір бөлігі бола отырып, генетикалық тәжірибені ұрпақтан-ұрпаққа жалғастыру мақсатында балалардың ұлтқа тән қасиеттерін дамытып оқытуды» білім мазмұнын жаңартудың мәдени аспектісі деп қарастырады [1]. Мемлекеттік тілді дамытудың жаңа үлгісін ұсынды. Қазақ тіліне бойлау – мектепке дейінгі және бастауыш білім беру деңгейінде өзге тілді балаларға мемлекеттік тілде білім алуды қамтамасыз ететін инновациялық жоба болып табылады. Жобаны енгізу жұмысы Эстония мемлекеті «INNOVE» тілге бойлау орталығымен серіктестікте жүзеге асырылды. Себебі, тілдік ортаға бойлау әдісін бұрынғы кеңестік одақтағы бірден-бір тәжірибеден өткізіп, тиімді нәтижеге жеткен Эстония мемлекеті болатын. Әлемдік тәжірибеде тілге бойлау әдісі 1965 жылдан бастап Монреальда (Канада) қолданыла бастаған. Әдістің мақсаты француз тілді Квебекте тұратын ағылшын тілді оқушылардың ресми тілді тез үйреніп алуына көмектесу болды. Әдіс табысты болып, қазір канадалық мектептерде осы әдіс бойынша 300 000-нан астам оқушы оқып жатыр. Бұл тәжірибені Финляндия, Жапония, Австралия, Испания, Америка Құрама Штаттары да пайдаланылып келеді.

«Қазақ тіліне бойлау Жобасын» әзірлеу барысында тілге бойлаудың екі моделі де тәжірибеден өткізу қарастырылды. Жаңа моделге сай «тілге жартылай ену» балабақшаның кіші және ересек тобында, ал «тілге толық ену» балабақшаның ересек тобы мен бастауыш білім беру буынында жүзеге асырылатын болды. Жобаны жүзеге асыру мақсатында шығармашылық топ құрамы жасақталып, «Тілге бойлау негізінде мектеп жасына дейінгі балаларды дамытуға арналған бағдарлама» әзірленді. Бұл бағдарлама 2012-2019 жылдар аралығында Талдықорған қаласындағы физика-математика бағытындағы Зияткерлік мектептің базасындағы

балабақшада тәжірибеден өтті. Жоба баланың үш тілді игеруіне бағытталып, концептуалды негізі жан-жақты қарастырылды. «Тілді әр баланың ана тілінің табиғи болмысына сай меңгеруі оның дүниетанымын, ой-өрісін дамытып, табиғат берген бейімділік пен қабілеттің көзін аша түсетіндігі көпшілікке мәлім. Ал екінші, үшінші тілді үйренуі балаға қосымша жаңа мүмкіндіктер береді, білім мен білігі артады, мәдени деңгейі өседі», – деп тұжырымдайды [2]. Сонымен, «Қазақ тіліне бойлау жобасы» – бұл білім беру ұйымдарында өзге тілді баланың әлеуметтік ортада қазақ тілінде қарым-қатынас жасауға ынталандырып, балаларды мақсатты тілге үйретудің ұтымды әдісі. Бұл жоба қазақ тілінің мемлекеттік тіл ретінде дамуына зор үлес қоса алады. Өйткені қазақ тілін екінші тіл ретінде оқытудың мүмкіндігі жасалды. Қазақ тілі баланың күнделікті тұрмысына сай әлеуметтік міндеттерінің толық мағынада іске асуына бағытталған оқу ортасымен қамтамасыз ете алады. Осылайша елімізде қазақ тілін қолдану аясын кеңейту көзделді. Сонда Жоба арқылы мемлекеттік тілді дамытудағы білім беру үдерісінде туындаған мәселелер қалай шешілмек?

Біріншіден, өзге (қазақ тілді емес) тілді бала үшін мектеп табалдырығын аттаған сәттен бастап қазақ тіліне толық бойлауға бағытталған оқу ортасын қалыптастыру. Осылайша оқушының қазақ тілді меңгеруі табиғи жолмен іске асады. Екіншіден, оқушының жас ерекшелігіне сай, танымдық мүмкіндіктерін ескере отырып, қоршаған ортаны тану, оқу пәндерінің мазмұнын меңгеру қазақ тілінде жүргізіледі. Сондықтан оқу үдерісі барысында қазақ тілі қарым-қатынас құралына, ойлау мен таным құралына, қоғам мен табиғат туралы білімді меңгеру құралына айналады.

«Қазақстанда тұратын барлық этностардың тілдерін сақтай отырып, қазақстандық біртектілік пен бірлікті нығайтудың аса маңызды факторы ретінде мемлекеттік тілдің кең ауқымды қолданысын қамтамасыз ететін үйлесімді тіл саясатына» сай қазақ тіліне толық бойлау қалай ұйымдастырылады [3]? Қазақ тіліне толық бойлау оқу ортасын қалыптастыру мектепке дейінгі топта және 1-сыныпта басталады. Қоршаған ортадағы заттар мен айналадағы құбылыстар, әлеуметтік жағдаяттарды танып білуі, олардың себеп-салдарын ұғынуы қазақ тілі арқылы меңгерілетіндіктен бастауыш білім берудің алғашқы 1,5 жылында оқу үдерісі тек қазақ тілінде, яғни «мақсатты тілде» жүреді. 2-сыныптың екінші жартысынан бастап біртіндеп орыс тілі пәні оқытылады. Орыс тілінде оқытылатын пәндер үлесі біртіндеп арта түседі. 2-сыныптың 2-жартыжылдығында – 88%, 3-5-сыныпта – 73%. Үлгілік оқу жоспарын әзірлеу барысында қазақстандық модель жасалды. 3-сыныптан бастап АКТ пәні орыс тілінде оқытылады және ағылшын тілі енгізіледі.

Қазақ тіліне толық бойлау жобасын жүзеге асыруда сапаға тікелей әсер етуші факторлар белгіленді. Олар мұғалімнің шеберлігі, қолданылатын әдіс-тәсілдердің оңтайлылығы және оқулықтың сапалылығы. Жобаны жүзеге асыруда мұғалімге қойылатын негізгі міндеттің бірі «бір мұғалім – бір тіл» қағидасын ұстану. Яғни мұғалім оқу үдерісінде оқушылармен тек қазақ тілінде ғана қарым-қатынас жасайды, оқу үдерісін қазақ тілінде ұйымдастырады. Мұғалім қазақ тілінде дұрыс сөйлеудің эталоны ретінде сөзін оқу құралы деп қарастырады. Оқушыға түсінікті болуы үшін ым-ишара, қимыл мен қозғалысты да кеңінен қолдануы талап етіледі. Мұғалімнің кәсіби шеберлігі оның рухани әлеуеті мен адамгершілік қасиеттерін ұштастыра отырып, әр бала жүрегіне жол табуымен байланысты. Мұғалім оқу үдерісін ұйымдастырудың әлемдік деңгейдегі тәжірибесіне жүгініп, «CLIL» – пән мен тілді кіріктіріп оқыту әдіс-тәсілдерін басшылыққа алады. Бұл әдістің артықшылығы оқушылардың іс-әрекеттерін белсендендіреді, өзара қарым-қатынасын жеңілдетеді, өзара оқуға, бір-бірінен үйренуге, сөздік қорын толықтыруға мүмкіндік береді. Оқу үдерісін ұйымдастыруда тілге бойлау әдісінің негізгі қағидаларына сай әзірленген оқулық оқушы мен мұғалімнің бірлескен әрекетін жүйелейді. Сондықтан Мақпал Жұмабайқызы өзі жетекші автор ретінде елімізде тұңғыш рет әзірленетін кіріктірілген оқулықтың концепциясын жасады. 1 және 2-сыныпқа арналған «Менің ортам» кіріктірілген оқулығын әзірлеу барысында барлық пәндерге ортақ мазмұн, оқу

мақсаттарының жүйесі есепке алып, білім беру үдерісін ұйымдастыруға бағытталған оқу құралы ретінде ұсынды. Кіріктірілген оқулық оқушының тілді әлі білмейтіндігін ескере отырып, дайын мәлімет беруге емес, олардың әрекеттену барысында біліп-үйренуіне бағындырылған. Кіріктірілген оқулық оқу материалдары бастауыш сыныпта оқытылатын барлық пәндер шеңберіндегі білім, білік, дағдыны қолдану құралына айналды. Оқу пәндері тілге толық бойлаудың компоненті ретінде қарастырылады және кіріктіру нысанына айналды. Бұл «Қазақ тілі мен әдебиеті», «Математика», «Ғылымға кіріспе», «Дүниетану» және «Өнер» пәні мазмұнының элементтерін қамтыған оқу құралы. Кіріктірілген оқулықтың мазмұндық ерекшелігі: екі мазмұндық желінің қазақ тілінің мазмұнына сай тіл қатынас құралы (ауызша сөйлеу, жазбаша сөйлеу) және таным құралы ретінде айқындалуында. «Табиғат-адам-қоғам» мазмұнын ашу мақсатында адамның табиғат пен әлеуметтік ортамен қарым-қатынасы, ғылым жөніндегі алғашқы ұғымдар, зерттеу әдісінің қарапайым түрлерін (бақылау, тәжірибе жасау, моделдеу тәсілдері) меңгерту айқындалған. Кіріктірілген оқулықтың құрылымдық ерекшелігі берілетін мазмұн мәтін түрінде ғана емес, нақты тақырыптар аясындағы сюжетті суреттер, кесте, фото түрінде де жүйеленген. Осылайша тілге толық бойлаудың оқу ортасы қазақ тілін үйрену үшін жаңа мүмкіндіктердің көзін ашады. Демек, тіл қарым-қатынас құралы ретіндегі міндетімен қоса ойлау мен таным құралы ретінде адам, қоғам, табиғат жөніндегі білім мен білікті меңгеру құралы болады. Оқулықтың функцияларын толық қамти отырып, «Оқу объектісін және әрекет түрлерін басты назарда ұстауды» көздеді [4, 40-41-бб.]. Оқу объектісі: жеке ұғымдар, ұғымдар жиынтығы, құрылымдар мен жүйелерді қамтыса, оқулық құлымында көрініс табатын басты әрекеттер: имитациялық, когнитивтік, шығармашылық, мінез-құлық, қимыл-әрекет. Сондықтан да Мақпал Жұмабайқызы кіріктірілген оқулықта екі мазмұндық желіні кіріктіруді көздеп, бүкіл мазмұнды үш түйінді идея арқылы жүйелеуді мақсат етті. Бұл «Менің ортам», «Табиғи орта» және «Өзім туралы/Мен және менің мүмкіндіктерім» тақырыптары аясында жүзеге асырылды. «Оның біріншісі *баланың айналасындағы әлеуметтік ортадағы құбылыстар, тұлғалар және олармен қарым-қатынасына* байланысты. Келесі идея *күнделікті өмірде кездесетін табиғи құбылыстарды танып білуге* бағытталады. Үшінші идея *баланың өзіне, жеке басына байланысты білуге қажетті алғашқы білім мен біліктер жиынтығын беруді көздейді*. Демек, бала өзін танып білуде дене мүшелерімен танысып, олардың мүмкіндіктерін сезінуден бастап әдептілік пен салауатты өмір сүруге байланысты көңіл күйі, мінез-құлық, қимыл-әрекеттердің мәнін ұғынуы қажет. Сондықтан да да кіріктірілген оқулық барлық тоқсандарды қамтитын бірыңғай құрылымдық негіздегі өзекті идеяларға сәйкес үш бөлімнен тұрады» [5]. 1-сыныпта оқу жылының бірінші жартыжылдығында оқушылар әліппе кезеңінің мақсат, міндеттеріне сай қазақ әліпбиін меңгеруі қажет. Сондықтан да оқулықта әріптердің берілу реті апталық тақырыптармен үйлестіріліп ұсынылды.

1-сыныптың 1-жартыжылдығына арналған кіріктірілген оқулық тақырыптары	
1-тоқсан	2-тоқсан
Мені қоршаған орта <u>(3 тақырып)</u> • Мен мектепке барамын • Мектепке баратын жол • Менің мектебім	Мені қоршаған орта <u>(3 тақырып)</u> • Менің отбасым • Менің Отаным • Әдептілік әліппесі
Табиғи орта <u>(2 тақырып)</u> • Жыл мезгілі • Күнтізбе	Табиғи орта <u>(2 тақырып)</u> • Табиғи құбылыстар • Ауа райы
Өзім туралы \ Мен және менің мүмкіндіктерім <u>(2 тақырып)</u> • Дене мүшелері • Күн тәртібі	Өзім туралы \ Мен және менің мүмкіндіктерім <u>(2 тақырып)</u> • Жыл мезгіліне сай киіну • Жаңа жыл

Оқулық мазмұны «қарапайымнан күрделіге қарай», «таныстан бейтанысқа қарай» принциптері негізінде әзірленіп, 1-сыныптың бірінші жартыжылдығында оқушыға таныс сюжеттер мен жағдаяттар бейнеленген постерлер арқылы жүйеленді.

Кіріктірілген оқулық 3 «қосарбеттік» принципімен құрастырылды. Әр қосарбеттегі оқу материалдары белсенді сөздік қорды қамтиды, бастауыш білім беру пәндерінің мазмұндық желісіне үндес, оқу мақсаттарын жүзеге асырады, оқу материалдары шағын нұсқаушы ақпарат пен жағдаяттар, жаттығулар, ойындар, жоба түріндегі тапсырмалар жүйесінен тұрады. Оқулық оқушыны сұхбатқа, оқып-үйренуге ынталандырады. Себебі, қайталанатын шартты белгілер арқылы тапсырманы түсінуін жеңілдетеді. Ал оқулық кейіпкерлері оқушыға ойлау қабілетін белсендіруге бағытталған сұрақтар қойып, белгілі бір әрекетке бағыттап, эмоционалдық қабылдауға мүмкіндік жасайды.

Бастауыш білім беру буынының 1 және 2-сыныбына арналған «Менің ортам» оқулықтары (әр сыныпқа екі бөлімнен тұратын оқулық пен жұмыс дәптерлері) сөйлеу әрекетінің төрт компонентін (тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым) дамытуға бағытталады. Әр қосарбетте сөйлеу әрекетінің белгілі бір түріне басымдылық бере отырып, комплексті түрде ауызша және жазбаша тілді дамытуға жағдай жасалады. «Ал кіріктірілген оқулықтардың құрылымы мен мазмұны, қосымша құрал ретінде, оқушылардың қазақ тіліне енуін мейлінше табиғи ортаға сай келтіруге және оның таным құралы ретінде қалыптасуына ықпал ету үшін тілдік компоненттерінің жоғарыда аталған ретпен дамытуға бағындырылған» [5]. М.Ж.Жадринаның «Менің ортам» кіріктірілген оқулығы мен оқу әдістемелік кешені 2013 жылдан бастап Көкшетау және Талдықорған қалаларындағы Зияткерлік мектептерде апрабациядан өтіп, өз жемісін берді.

Жадрина Мақпал Жұмабайқызының кіріктірілген оқулық әзірлеудегі идеялары мен ұстанымдары зерделеніп, жалпы білім беретін мектептердің оқыту орыс тіліндегі сыныптарына арналған «Қазақ тілі» 1-сынып оқулығын әзірлеуде басшылыққа алынды.

Әдебиеттер

1. Джадрина М.Ж. Об обновлении содержания среднего образования. – Астана: «Назарбаев зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2014.
2. Джадрина М. Қазақ тіліне толық ену – бастауыш мектептің оқу үдерісіндегі жаңа бастама // «Білім берудегі жоғары сапа және көшбасшылық – 2013» атты халықаралық конференция материалдары. – Астана, 2013.
3. Қазақстан Республикасында тілдерді дамыту мен қолданудың 2011 – 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы [Электрондық ресурс]. Қолжетімді режимі <https://adilet.zan.kz>
4. Жерар Ф.-М., Рожье К. Разработка и анализ школьных учебников / Пер. с франц. – Изд. «Ав Ово», 1998. – 372 с.
5. Джадрина М. Қазақ тіліне толық енуге арналған оқулық/ Әдістемелік нұсқаулық. – Астана, 2015.

Кушнир М.П., Мукушева М.А.

Филиал АО «НЦПК «Өрлеу» ИПР по Карагандинской области
mkushnir@orleu-edu.kz, mmukusheva@orleu-edu.kz

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОЛОЖЕНИЯ КОММУНИКАТИВНОГО ПОДХОДА И ЕГО РЕАЛИЗАЦИЯ НА УРОКЕ

Аннотация

Коммуникативный подход рассматривает изучение языка как средства общения, что определяет требования к планированию урока по учебным предметам образовательной области «Язык и литература» и деятельности учителя и обучающихся в процессе его реализации. В статье приведен опыт обновления и дополнения требований к реализации коммуникативного подхода в контексте уроков по учебным предметам «Казахский язык» (для классов с казахским языком обучения) и «Русский язык» (для классов с русским языком обучения).

Ключевые слова: виды речевой деятельности, речевая ситуация, ситуативные (коммуникативные) упражнения, сквозная тема, планирование урока

В условиях современного образования изучение предметов образовательной области «Язык и литература» осуществляется на основе коммуникативного подхода, в котором «на первый план выходит работа с речевой ситуацией, представление определенной темы, нового лексического материала или работа над текстом», регулирующим повседневную жизнь, или текстом информативного характера.

В основе коммуникативного подхода лежит развитие таких навыков, как слушание, говорение, чтение и письмо. Развитие указанных умений и навыков способствует формированию коммуникативной компетентности – характеристике человека, которая проявляется в общении с людьми и включает совокупность знаний, умений и навыков, обеспечивающих успешное протекание коммуникативных процессов.

Коммуникативный подход опирается на взаимосвязанное комплексное обучение всем видам речевой деятельности: слушание, говорение, чтение и письмо. Главным в нем является содержание речевого поведения, состоящего из осознания речевой ситуации и речевых поступков.

Реализация коммуникативного подхода на уроках по предметам «Казахский язык» (для классов с казахским языком обучения) и «Русский язык» (для классов с русским языком обучения) опирается на такие теоретические положения, как [1]:

- преодоление объектоцентризма. Родной язык – часть личности, в связи с чем необходимо выстраивать деятельность учащегося как деятельность по преобразованию собственного языка, деятельность, направленную на собственное языковое развитие;

- соотнесение материала учебного курса, задач и способов обучения с основными этапами, закономерностями психического и речевого развития учащихся, учет возрастных особенностей, ориентацию на ведущую деятельность;

- опора на лингвистические концепции, которые рассматривают язык с точки зрения носителя языка. Слово связано с другими словами в сознании человека ассоциативными связями (на основе звукового сходства, семантической близости или противоположности, общности словообразовательной модели, частого совместного употребления и т.п.). Образуется сложно устроенная ассоциативно-вербальная сеть. Из этого следует, что, например, при введении новой лексики необходимо представлять слово во всем многообразии его связей, пытаясь найти опору в индивидуальном речевом опыте учащегося.

Ширина Н.Ю. [1] выделяет два основных подхода, лежащих в основе современных учебных программ по учебным предметам образовательной области «Язык и литература», из которых для нас актуален второй. Он предполагает непосредственное создание на уроке ситуаций общения, организованных вокруг конкретных тем с использованием определенных речевых жанров.

Поэтому при планировании уроков, в первую очередь, важно изменение позиции педагога. Он должен понимать, что преимущественной чертой коммуникативного подхода является реальное общение между учащимися, в ходе которого будет происходить изучение и освоение грамматического материала в ходе речевой активности. По словам Н.Ю.Гусевской, «особенность подхода проявляется в попытке приблизить процесс обучения языку к процессу реальной коммуникации». Значит, педагогу необходимо создавать такие ситуации, в которых учащиеся будут «вынуждены» говорить [2].

Для создания возможностей общения на уроке Н.Ю.Ширина рекомендует специальную систему ситуативных (коммуникативных) упражнений – словесные действия учителя, которые организуют общение учащихся, вовлекают их в коммуникацию. В подобных упражнениях внимание учащихся направлено не только на содержание высказывания, но и на то, как оно соотносится с их жизненным опытом, с окружающей их действительностью, каковы адресат и условия общения, коммуникативная задача. В подобных упражнениях моделируются речевые ситуации, которые должны побуждать учащихся к высказыванию, вызывать потребность в общении.

Речевая ситуация определяется учителем по стилю речи, форме, типовому содержанию, жанру, конкретному содержанию, адресату. Кроме того, она должна удовлетворять, как минимум, 2 условиям: обеспечивать учащимся желание вступить в общение и понимание того, кому, зачем и при каких обстоятельствах адресуется их высказывание. В итоге обеспечивается «выход» на различные стили, в рамках которых создаются высказывания.

Ситуации могут быть:

а) естественными. Это ситуации, которые педагог организует для освоения изучаемого материала, например, для отработки правил правописания, но одновременно использует их для совершенствования видов речевой деятельности и накопления опыта речевой деятельности;

б) создаваемыми. Это ситуации, которые педагог целенаправленно создает для развития речи учащихся [3].

Выделяют следующие типы речевых ситуаций [3]:

– стимулирующие у учащихся потребность поделиться с учителем, одноклассниками, друзьями, семьей своим наблюдениями, впечатлениями, раздумьями, передать свое видение окружающего, свое восприятие мира;

– «педагогические», связанные с необходимостью донести до кого-то научные и практические знания, научить чему-либо, объяснить что-то;

– обеспечивающие элементарный научный поиск, решение какой-то задачи, выход из проблемной ситуации;

– связанные с необходимостью проинформировать кого-то.

Примеры подобных упражнений [3-4]:

1. Составление диалогов по заданным темам с последующим обсуждением.
2. Ведение записей и дневников.
3. Создание сюжетов по воображению, в том числе сказочных, литературно-творческие попытки в прозе, в стихах, в драматических жанрах, подготовка докладов, выступлений по радио, телепередачи, рекламы.
4. Групповые дискуссии в ходе выполнения заданий.
5. Ролевые игры (посещение магазина, подача заявления в государственные организации, посещение врача, парикмахерской и т.д.), экскурсии, просмотр картин,

специально организованные наблюдения и другие способы накопления материала, впечатлений.

6. Интервью и анкетирование.

7. Составление вопросов к тексту, создание на основе прочитанного диалогов и монологических рассуждений.

8. Лексические и грамматические игры, актуализирующие речевые навыки: игры-ассоциации, загадки, решение кроссвордов и т.п.

9. Подготовка проектов на различные темы, значимые для учащихся.

10. Просмотр и обсуждение фильмов, обучающих видеороликов.

11. Написание писем, заполнение анкет, а также создание иных документов в письменной форме, моделирующих ситуации общения.

12. Любые виды деятельности, которые могут вызвать потребность высказываний.

Урок выстраивается по алгоритму [5]: сначала учащихся вовлекают в речевую (коммуникативную) ситуацию, а затем они изучают грамматическую тему. При этом педагог так организует работу с речевой ситуацией, чтобы учащиеся выявили грамматические правила и закономерности и самостоятельно сделали выводы о механизмах их работы.

На третьем этапе учащиеся выполняют упражнения на основе работы с текстами, готовыми и/или создаваемыми. Текст как основная дидактическая единица учебного материала представляет собой речевое произведение, концептуально обусловленное и коммуникативно ориентированное в рамках определенной сферы общения, имеющее информативно-смысловую и прагматическую сущность [1].

Текст обеспечивает продвижение учащегося от восприятия и анализа чужого высказывания к созданию собственного и способствует развитию языкового чутья, изучению закономерностей построения текста, стилистических ресурсов языка, устранению грамматических, стилистических и речевых ошибок, углублению восприятия текста, формированию читательского и речевого опыта, необходимого для самостоятельного применения полученных знаний при создании собственного текста.

Выделяются следующие группы упражнений с текстом [3]:

1) упражнения аналитического характера, при выполнении которых учащийся анализирует готовый текст, например, находит предложение, в котором автор сформулировал основную мысль;

2) упражнения аналитико-текстового характера, требующие не только анализа готового текста, но и создания элементов текста, например, озаглавливание текста;

3) упражнения на переработку готового текста, заключающиеся в создании нового, улучшенного варианта текста, например, устранение неуместного использования языковых средств (например, исключение эмоционально-экспрессивной лексики из научного или делового текста);

4) упражнения в создании нового текста на основе данного, например, создание фанфика;

5) упражнения в создании собственного текста, например, написание сочинения.

Коммуникативный подход, кроме целей обучения языку, способов усвоения языка учащимися, типов заданий и упражнений, используемых при обучении, а также роли учителя и ученика в процессе обучения, описывается при помощи определенных принципов. Приведем их обобщенный перечень [2, 5-9] (таблица 1).

Таблица 1 – Принципы коммуникативного подхода

Принцип функциональности	• является основой для овладения грамматикой и лексикой (все получаемые умения и навыки расширяют возможности учащегося в
--------------------------	---

	способности общаться); • предписывает специализированный отбор и организацию речевых средств; • предполагает, что слова и грамматические формы запоминаются в процессе урока
Принцип индивидуализации	• предписывает учет речевых способностей и умений каждого учащегося; • предполагает отбор материала для слушания, чтения, письма или говорения с учетом индивидуальных особенностей
Принцип речемыслительной активности	• предполагает организацию постоянной речевой активности; • предписывает речевой характер урока, который проявляется в формах проведения урока, в постановках речевых упражнений и коммуникативном общении учителя с учащимися и оречевленность упражнений, при которой все упражнения для учащихся, должны быть в той или иной мере оречевленными; • учебные задания отбираются по принципу того, насколько активно они вовлекают учащегося в аутентичную и осмысленную коммуникацию
Принцип новизны	• обеспечивает у учащихся устойчивую мотивацию к обучению; • предусматривает, что процесс общения характеризуется постоянной сменой темы разговора, обстоятельств, задач, партнеров и т.д.; • предполагает, что обучение происходит при помощи упражнений, в которых язык используется для выполнения интересных и наполненных смыслом заданий
Принцип ситуативности	• обучение происходит на основе и при помощи реальных речевых (коммуникативных) ситуаций (ситуаций общения, включающих в свои границы как предмет речи, так и участников общения, их характеристики, взаимоотношения, время и место высказывания); • рассматривает речевую (коммуникативную) ситуацию как важную единицу организации и ядро процесса обучения с использованием коммуникативного подхода
Принцип личностной ориентации общения	• предполагает, что речь каждого участника общения «окрашена» его личностными характеристиками (эмоциями, чувствами, жизненным опытом и т.п.); • побуждает учащихся опираться в процессе коммуникации на свой личный опыт, выражать с помощью языка свои мысли и эмоции.
Принцип коллективного взаимодействия	• предусматривает активное взаимодействие учащихся друг на друга в процессе общения; • предписывает использование групповых форм работы, что позволит разнообразить языковые ситуации, и, общаясь друг с другом, учащиеся смогут продуктивно развивать речевые навыки
Принцип моделирования	• предполагает такой отбор объема знаний, который действительно необходим учащимся для успешного овладения языком и последующей эффективной коммуникации

Главная цель реализации коммуникативного подхода – развитие у учащихся умений и навыков решать наиболее типичные коммуникативные задачи в пределах учебной, трудовой, бытовой, культурной, общественной сфер общения, пользуясь тем минимумом лексики и грамматики, которым они владеют на активном уровне.

Развитие указанных умений и навыков способствует формированию коммуникативной компетентности. Коммуникативная компетентность – способность человека общаться с говорящим и способность слушать. Она предполагает овладение всеми видами речевой деятельности и основами культуры устной и

письменной речи, базовыми умениями и навыками в использовании языка в жизненно важных для этого возраста сферах и ситуациях коммуникации [9].

В качестве базовых выступают 3 группы умений и навыков [7] (таблица 2).

Таблица 2 – Группы коммуникативных умений и навыков

Коммуникация как взаимодействие	Коммуникация как кооперация	Коммуникация как условие интериоризации
коммуникативные действия, содержащие в себе смысловой аспект коммуникации, направленные на учет позиции собеседника или партнера по деятельности	коммуникативные действия, направленные на сотрудничество	коммуникативно-речевые действия, которые служат средством передачи информации другим людям
- умение слушать и слышать друг друга; - умение с достаточной полнотой и точностью выражать свои мысли; - умение представлять информацию, сообщая в письменной и устной форме; - готовность интересоваться чужим мнением, высказывать свое; - умение вступать в диалог, активно участвовать в коллективном обсуждении проблем; - владение монологической и диалогической формами речи в соответствии с грамматическими и синтаксическими нормами родного языка	- умение договариваться, приходить к общему решению; - умение аргументировать, убеждать и уступать; - способность сохранять доброжелательное отношение друг к другу в ситуации конфликта интересов; - умение осуществлять взаимоконтроль и взаимопомощь в процессе выполнения задания	- способность строить понятные для собеседника высказывания; - умения с помощью вопросов получать необходимые сведения; - речевое планирование и регулирование своих действий; - рефлексия своих действий

Рассмотрим, как теоретические положения коммуникативного подхода реализуются на практике.

В краткосрочном планировании урока отражаются цели обучения, связанные с развитием навыков слушания, говорения, чтения и письма. При этом они должны быть сформулированы как цели урока таким образом, чтобы обеспечить достижение конечных результатов. К формулировке цели урока рекомендуется привлекать учащихся для осознания ими результата.

Например, цели обучения 6.1.1.1 понимать основное содержание текста, извлекая главную и второстепенную информацию; 6.2.6.1 использовать виды чтения: ознакомительное; 6.3.1.1 составлять простой и сложный план; 6.4.4.1 использовать знаки препинания в предложениях с вводными словами. Тогда цели урока могут быть сформулированы следующим образом: обучающийся понимает основное содержание текста «Легенда о священной птице Самрук», извлекая главную и второстепенную информацию; использует ознакомительное чтение при работе с текстом; составляет простой и сложный план прочитанного текста; использует знаки препинания в предложениях с вводными словами.

Как мы уже отмечали ранее, создание на уроке ситуаций общения организуется вокруг определенных тем с использованием определенных речевых жанров. Поэтому в базовом содержании прослеживается соблюдение принципа обусловленности речевой деятельности заранее данной тематикой учебников текстов и ситуаций.

Речевое общение предполагает обмен текстами, следовательно, обучение речевому общению – это обучение созданию и восприятию текстов. Подбор текстов базируется на сквозных темах, углубляющихся из класса в класс с учетом

возрастных возможностей и потребностей. На основе выбранных текстов в плане урока рекомендуется создание учебных ситуаций с использованием типичных форм речевого общения – устного диалога, устного и письменного монолога, учитывая возможности учебников [10].

Например, русский язык 3 класс [11] (здесь и далее использованы учебники по данной ссылке):

- сквозная тема «Живая природа» тема «Речевой этикет». Задание: поучаствуй в диалоге. Выскажи свое мнение, почему животные так названы (на картинках изображены синица, носорог, утконос, осьминог). Проверь правильность своего суждения, используя дополнительные источники информации;

- сквозная тема «Время» тема «Слово. Значение слова. Тематические группы слов». Задание: прочитай текст. Запиши ответ на вопрос заглавия текста (Как происходит смена дня и ночи?);

- сквозная тема «Выдающиеся личности» тема «Склонение имен прилагательных». Задание: прочитай о великих географических открытиях. Если тебе интересны географические открытия, найди информацию в детских энциклопедиях и познавательных журналах. Поделись с одноклассниками.

Например, русский язык 5 класс:

- сквозная тема «Мир вокруг нас: транспорт и инфраструктура» тема «Виды транспорта». Задание: составьте диалог по рисунку (между туристом и туроператором), используя вопросы, представленные в нем. Также используйте прилагательные, согласуя с другими словами в роде, числе и падеже. Работайте в паре;

- сквозная тема «Жизненные ценности» тема «Наша школьная страна». Задание: придумайте свой заголовок к стихотворению. Что вы в нем отразили: тему или основную мысль?

- сквозная тема «Мир фантазии» тема «Нет предела совершенству». Задание: придумайте продолжение рассказа.

Например, русский язык 10 класс (ЕМН):

- тема «Межкультурное взаимодействие». Задание: представьте, что вы оказались в стране, язык и обычаи которой знаете плохо. Какими будут ваши действия и способы общения с людьми? Составьте диалог с незнакомым человеком, используя разговорный стиль речи и предложения с однородными членами предложения;

- тема «Толерантность – основа демократического, светского государства». Задание: проведите дискуссию. Один участник – «защитник» толерантности, другой выступает против нее. Приведите доказательства избранной позиции.

- тема «Стереотипы. Причины их возникновения и влияния на нашу жизнь». Задание: используя РАФТ-технология, составьте текст публицистического стиля, содержащий общественно-политическую лексику.

Ситуативные (коммуникативные) упражнения рекомендуется создавать с помощью словесных действий учителя, организующего общение учащихся и вовлекающего их в процесс общения. Например, «выразите согласие...», «подтвердите сказанное...», «дополните собеседника...» и т.п. При этом одно задание может включать несколько установок, определяющих последовательность действий учащихся, как для индивидуальной, так и для групповой работы [12].

Например, русский язык 3 класс, тема «Текст. Связь предложений в тексте» задание: поучаствуй в диалоге. Выскажи свое мнение о том, как нужно правильно отдыхать. Сравни свое высказывание с мнением третьеклассников.

Например, русский язык 5 класс, тема «Сетевой этикет» задание: прочитайте текст и обсудите в группах, в чем заключается основная мысль текста. Согласны ли вы с мнением автора? Дайте собственную оценку текста.

Например, русский язык 10 класс (ЕМН), тема «Истинная доброта, гуманизм» задание: порассуждайте. Рассмотрите иллюстрацию, проанализируйте свои поступки за один конкретный день. Сделайте вывод о том, что больше преобладает в жизни человека: положительное или отрицательное. Найдите примеры представлений добра и зла в художественной литературе. Почему знания о добре и зле являются важными для людей?

Для создания ситуативных (коммуникативных) упражнений рекомендуется использовать конкретный жизненный эпизод, содержанием которого являются:

а) актуализация проблемы, требующая иного типа ориентации в построении своего действия;

б) переживание и осмысление условий и обстоятельств (ситуация близка по возрастным, индивидуальным особенностям);

с) принятие решения, выбор оснований собственных действий на альтернативной основе; поиск дополнительных материалов, анализ, отбор;

д) построение собственного действия на основе нового типа ориентировки (готовых решений нет, есть необходимость занять ту или иную позицию) [9].

Например, русский язык 4 класс, тема «Устная и письменная речь. Виды речевой деятельности» задание: рассмотри картинки. На каких из них изображено правильное поведение? Придумай и разыграй с одноклассниками завершение диалогов.

Например, русский язык 5 класс, тема «Фантастический мир сказок» задание:

1. Рассмотрите рисунок-коллаж. Предложите свои варианты современных аналогов сказочных предметов. Какие из них стали реальностью, а какие – еще нет? Почему?

2. Создайте краткий монолог, используя следующую ситуацию. Представьте, что вам выпала возможность использовать один из сказочных предметов. Расскажите, какой предмет вы бы тогда выбрали и почему.

Например, русский язык 11 класс (ОГН), тема «Нефтяная промышленность: благо или беда?» задание: опираясь на прочитанные тексты, напишите посты для социальных сетей «Последствия нефтяных катастроф».

Благоприятные возможности для создания ситуативных (коммуникативных) упражнений представляют формы, методы и приемы активного обучения. Например:

а) «Диалог с текстом»:

1. Побеседуй с текстом. После чтения каждого предложения делай остановку, чтобы задать тексту вопрос и придумать ответ. Прочитай текст целиком.

2. Автор дал этому тексту название в форме вопроса. Прочитай текст и скажи, какое это может быть название. С кем из героев ты согласен, или у тебя есть свое мнение.

3. В этом тексте спрятался один, но очень важный вопрос. Важный, потому что весь текст отвечает на этот вопрос. Прочитай текст и найди самый главный вопрос [18];

б) «Фанфик»: допишите в группе окончание сказки;

с) «Морфемный конструктор»: по заданным условиям «собери» слова с помощью таблицы-конструктора (рисунок) [13];

д) «Паспорт»: составь характеристику причастия как части речи [13].

Работу необходимо планировать с учетом дифференциации в зависимости от уровня подготовленности учащихся и с использованием различных форм деятельности. Эффективное сочетание индивидуальной, фронтальной и групповой работы, объединение в парной работе разных по уровню подготовки учащихся, разнообразные и интересные формы контроля, комментирование оценок с указанием заметного улучшения результатов/деятельности отдельных учащихся и т.д., будет способствовать активизации их деятельности.

От слова взять приставку	От слова взять корень	От слова взять суффикс	От слова взять окончание	Получившееся слово
Подрос	снежинка	будильник	день	подснежник
Понять	гвозди	слоник	парта	гвоздика
Привет	колокольный	баклажанчик	листочки	колокольчики

Рисунок. Таблица-конструктор

Например, в целях дифференциации можно использовать игру-стратегию «Словарь». Учитель объединяет учеников класса в 3-4 разноуровневые группы и для всех групп быстро читает слова или выражения по теме (не больше пяти). Учащиеся в группах работают в следующем порядке: один ученик быстро записывает слова, второй ученик дает свое понимание слова (как он предполагает), третий ищет значение слова в «Толковом словаре», четвертый составляет предложение. Учитель должен проследить за тем, чтобы каждый ученик выполнял задание самостоятельно, не советуясь с другими. Группа представляет свою работу. Учитель подводит итоги проделанной работы и выявляет самую эрудированную группу. Игра должна проводиться быстро, учитель должен заранее объяснить условия игры и распределить задания [14].

Таким образом, краткосрочное планирование урока должно осуществляться на основе Типовой учебной программы по предмету и использованием возможностей заданий учебников. На уроке важно создание ситуаций общения вокруг определенных тем на основе выбранных текстов. Для повышения эффективности работы рекомендуется использование форм, методов и приемов активного обучения и организация дифференциации.

Литература

1. Об утверждении государственных общеобязательных стандартов дошкольного воспитания и обучения, начального, основного среднего и общего среднего, технического и профессионального, послесреднего образования. Приказ Министерства просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года № 348. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031>
2. Голуб Л.Н. Коммуникативный подход в обучении. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/kommunikativnyy-podhod-v-obuchenii>
3. Писаренко В.И. Коммуникативные задания в реализации обучения иностранным языкам на основе аудиовизуальных технологий. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/kommunikativnye-zadaniya-v-realizatsii-obucheniya-inostrannym-yazykam-na-osnove-audiovizualnyh-tehnologiy>
4. Проблемы обучения в начальной школе. Выпуск 2. Планирование урока русского языка: методические рекомендации/ сост. Кушнир М.П., Кисабекова М.Е., Сакаева А.Н. Под ред. Кушнир М.П. – Караганда, 2020. – 32 с.
5. Шпирина Н.Ю. Коммуникативная методика преподавания русского языка. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://nsportal.ru/shkola/russkiy-yazyk/library/2021/12/18/kommunikativnaya-metodika-prepodavaniya-russkogo-yazyka>
6. Соболев Г.Н. Особенности применения коммуникативного подхода в обучении аудированию на иностранном языке в 8 классе: выпускная квалификационная работа. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://elar.rsvpu.ru/bitstream/123456789/25101/1/RSVPU_2018_151.pdf
7. Корякина К.С. Формирование коммуникативно-речевых умений у младших школьников на уроках русского языка: выпускная квалификационная работа. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://core.ac.uk/download/pdf/220112868.pdf>

8. Остапенко С. Коммуникативный подход в обучении РКИ. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://spravochnick.ru/russkiy_yazyk/kommunikativnyy_metod_v_obuchenii_rki/
9. Стихарная В. Коммуникативный подход – что это и какие у него преимущества? – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://celtadelta.ru/2021/07/30/kommunikativnyi-podhod-cto-eto/>
10. Коммуникативный подход в обучении русскому языку. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://infourok.ru/kommunikativnyi-podhod-v-obuchenii-russkomu-yazyku-5247619.html>
11. Захарова Е.А. Коммуникативное обучение иностранному языку и его практическая значимость// Молодой ученый. – 2016. – № 5 (109). – С. 676-679.
12. Коммуникативное обучение иностранному языку: особенности подхода. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://solncesvet.ru/blog/materialy-k-urokam/kommunikativnoe-obuchenie-inostrannomu-yazyku/>
13. Коммуникативная технология обучения русскому языку и литературе: формы и методы работы на уроке. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://pedportal.net/starshie-klassy/literatura/kommunikativnaya-tehnologiya-obucheniya-russkomu-yazyku-i-literature-formy-i-metody-raboty-na-uroke-232049>
14. Обучение видам речевой деятельности на уроках русского языка. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.sinref.ru/000_uchebniki/03800pedagog/000_lekcii_pedagog_04/831.htm
15. Электронные версии учебников с 1-11 классы. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/documents/details/253262?lang=ru>
16. Блинова В.А. Методические рекомендации «Коммуникативно-деятельностный подход в преподавании русского языка на примере учащихся 8 класса». – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ypok.ppf/library/kommunikativnodeyatelnostnij_podhod_v_prepodavan_083553.html
17. Меньшикова В.В. Формирование коммуникативной компетентности обучающихся на уроках русского языка: выпускная квалификационная работа. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www2.bigpi.biysk.ru/vkr2018/file/ryail_24_06_2019_02_23_17.pdf
18. Развитие навыков слушания и говорения на уроках русского языка: метод. пособие/ сост.: Г.Кожамкулова. К.Шомина. – Астана, 2015. – 44 с.

Тусупханова Б.А., Болкенбаева А.Д.

Жамбыл Ақылбаев атындағы мектеп-гимназиясы
Қарағанды облысы, Қазақстан Республикасы
banu77-77@mail.ru

ЭССЕ ЖАЗА БІЛУ – ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫҢ ДӘЛЕЛІ

Аннотация

Авторлар тақырып талдау барысында тиімді әдіс-тәсілдерді пайдалану жолдарын нақты мысал, ықтимал жауаптармен көрсеткен. Оқушыға дұрыс бағыт-бағдар берілу жолдарын ұсынған. Сауатты эссе жазуға бағыттаған. Оқушылардың жазған жұмыстарын дәлел ретінде келтірген. Эссені талапқа сай жазу үшін оқушы бойындағы қабілеттерді ескеру керектігін айқындаған.

Түйін сөздер: эссе, вариативтік курс, эссе құрылымы, SWOT-талдау.

Қазіргі қоғамның өзекті мәселелерінің бірі – оқушының оқу сауаттылығын дамыту. Оны дамыту үшін білім стандартына, жаңартылған білім мазмұнына сәйкес ХХІ ғасырдың жан-жақты, зерделі, дарынды, талантты тұлғаларды қалыптастыруда білім беру мәселесі, оның оқыту жүйесін заман талабына сай үйлестіре алу міндеті туындап, жаңа талаптар қойылуда [1].

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Кітап оқу – рухани кемелденудің көзі» демекші, ұлттық қоғамдық сенім кеңесінде берген тапсырмасына сәйкес Білім және ғылым министрі «Оқуға құштар мектеп» жобасын бекіткен болатын. Осыған орай жоба аясында көркем әдебиеттер тізімі 4 бағыт бойынша жүзеге асырылуда. Олардың қатарына енген:

- отандық классиктерінің ең үздік әдебиеттері;
- шетелдік қазақ тіліне аударылған әлем әдебиеттері;
- заманауи жазушылар мен ақындардың үздік шығармалары;
- түрлі анықтамалар мен ғылыми көпшілік басылымдар және әдістемелік құралдар.

Білім берудегі кітап оқуға үйрету мәселелері әрдайым маңызды болғанымен, оқу сауаттылығын дамыту тапсырмасы ҚР жалпыға міндетті мемлекеттік білім беру стандартын жүзеге асыратын заманауи мектеп үшін жаңа сала болып табылады. Оқу сауаттылығы қазіргі қоғамдағы өмірге дайындық үшін ең маңызды көрсеткіштерінің бірі ретінде қарастырылады.

Оқу мәдениеті – өзін-өзі жетілдіру және өзін-өзі тәрбиелеу дағдыларын қалыптастыру факторы. Оқуды дамытуда әдістемелік тәсілдерді жүйелі және мақсатты түрде қолданған жағдайда оқушының дербес оқуын қалыптастыруға үлес қосады. Көп жағдайда кітап оқыған оқырман сауатты эссе жаза алатын болады. Осыған орай мектептің вариативтік бөлігіне арнап, қосымша білім беру мақсатында «Эссе жазып үйренейік» вариативтік курсы және «Эссе жазудың тиімді жолдары» оқу-құралы жасалды.

Мазмұндама, шығарма, өлең шумақтары, мақала, хат – бұл мектеп оқушысының қаламы төселген дәстүрлі шығармашылық жазба жұмыстары. Яғни кешегі оқушыға қойылған талаптар.

Бүгінгі талап – тілдің тазалығы мен байлығын, ойдың жүйелілігі мен шынайылығын, сөздің дәлдігі мен анықтығын, көзқарастың ерекшелігі мен еркіндігін қажет ететін, алған білімін өмірде пайдалана алатын шығармаларын түсініп, талдай алатын, сауатты эссе жаза білетін білім алушы тәрбиелей алып жүрміз бе? Қаншалықты деңгейде дұрыс жұмыс атқарудамыз? Оқырмандарға жүйелі бағыт-бағдар беріп, ақын жазушылардың шығармаларын талдауға, өмірмен байланыстыра

алуын тиімді үйретіп жүрміз бе? Адалдық, шындық, Отанға деген сүйіспеншілікке тәрбиелей аламыз ба? Ендеше, ұстаздардың алдында тұрған міндет: табысты және әрекетке дайын қабілетті, әлеуметтік рөлін сезінетін құзырлы тұлғаны қалыптастыру үшін педагогтар жан-жақты ізденуге тура келеді.

Мақалада «Эссе жазудың тиімді жолдары» атты әдістемелік оқу құралымы мен және эссе жазғызудағы өз іс-тәжірибе ұсынылады.

Тіл маманы нені ескеру керек?	Эссені жақсы жазу үшін оқушы бойындағы қандай қабілеттерді дамыту керек?	Оқушы нені ескеру қажет?
- оқушылардың жас ерекшелігін; - тақырып анықтығын; - көлемін; - психологиялық дайындығын	- назар аудара білу; - көру арқылы еске сақтау; - логикалық ойлау; - елестете алу; - болжау...[1, 78] -	- эссе құрылымын, логикалық байланысты; - сауаттылықты; - эссені тыңдаушыларын; - тақырып туралы әр түрлі ресурстардан ақпараттануды; - ойша жоспарлауды; - эссесінің кейіпкері өзі болуды; - бірегей идея тауып, жеке көзқарас қалыптастыруды; - ішкі логика мен сезімге берілуді; - тезисті және оны дәлелдеу әдістерін; - мысал келтіріп, салыстырып, ой қорытуды; - өлең шумақтарын, нақыл сөздерді, фразеологизмдерді орынды пайдалануды; - стиль ерекшелігін; - ойын нақты, дәлелді, тұжырымды, ең бастысы, шынайы жеткізуді [2].

Теорияны практикамен ұштастырсақ: «Эссе жазып үйренейік» вариативтік курсқа әзірленген бағдарламамыз негізінде қосымша білім беру мақсатында сабақ өткізіп отырамыз. Сол сабақтың бірінен мысал келтіруді жөн көрдім. М.Шахановтың «Ғашықтар ғаламаты».

Ең алдымен ой шақыру мақсатында «Ғашықтық» деген не? Сауал қойылады. Оқушылар құнды пікір айту керек. Мысалы: Сырлас, еркіндік, сағыныш, мазасыздық, ғашықтық... – деп, анықтама береді. Осыдан кейін келесі тапсырма беріледі. М. Шахановтың өлеңін тыңдатамыз. Оқушы тыңдай отырып, жүрегіне жылы бір тіркес, немесе бірнеше тіркес таңдап, түртіп алу қажет болады. Мұнда «ИНСЕРТ» әдісін де жиі пайдаланамыз. Бұл әдіс кітап оқу мәдениетіне, мұқият тыңдауға тәрбиелеу, өз бетінше оқуға дағдылану әрекетіне әсер ете алады.

V	+	–	?
Мұнда мәтінде бұрыннан белгілі терминдер мен ұғымдар тезиске жазылған.	Мәтіннен белгілі болған барлық жаңа нәрселер атап өтіледі; Рухсыз шалқымай, мұң торлау, асыл сөзді тек содан естідім, егіз сезім, ол егіз бақ, жалғыз тұлпар сырласым ет, жаратылған менің бағыма, махаббат айналады елеске, шырқау сана биігінде, миллиондардың армандаған алаңы.	Қарама-қайшылықтар байқалады. Яғни, оқушы өзінің білімі мен сеніміне қайшы келетін нәрсені атап өтеді.	Мәтінді оқығанда туындаған түсініксіз жайларды, түсіндіруді қажет ететін мәселелерді немесе тізімдерді келтіреді.

Түртіп жазып болған соң, проблемалық сұрақ қойылады? Рухпен айтылған өлеңдерді тыңдаймыз бірақ бұған дейін дәл осындай деңгейде поэзияны тыңдағанда сүзгіден өткізіп көрдіңіздер ме? Түртіп алу әдісі не үшін қажет? Мысалы көп жерлерде, тойларда, әдеби кештерде оқылып жатқан өлеңді тыңдап, «Ана», «Екі жас», «Өке» туралы деп қана жіктей саламыз. Әр шығарманы, прозаны санаға салып, сүзгіден өткізіп, тыңдайтын болсақ сөздік қорымыз молаяды.

Келесі әдіс «Шебер қолдана білейік...» Мұнда тек бір тіркес таңдасаңыз... (Ең керегін). Осыны өз өмірімізбен байланыстыра отырып, сөйлем құраңыз; Енді бір мақалмен не өлеңмен ұштастырыңыз; (мұнда алдыңғы сөйлеммен байланыс болу керек, оқығанда байланыс болатындай); Өйткені, себебі, бірақ, алайда, сондықтан жалғаулық шылауларын сөйлемнің басына қолдана отырып, сөзбен сөзді байланыстырып кез-келген біреуін қолданыңыз.

Мысалы: Шынымен де, мен ешкімнен естімеген асыл сөздерді, жарымнан ғана естіген екенмін. «Дүниеде, сірә, сендей маған жар жоқ» – деп, жүрек сырын ақтарған ұлы Абайдың басынан кешкен асқақ сезім менің де, жүрегімді сыздатып, шымырлатып, сағындырып тәубе ететіндігіне сан мәрте шүкір етемін. Сондықтан әңгімесі таусылған жұбайларды көргенімде, миллиондардың бәріне бірдей бұйыра бермейтін, сананың биігіндегі асыл сезімнің менің еншімде барына қуаныштымын. Себебі менің бағыма жаратылған жан бар. (Бұл әдіс сауатты эссе жазуға үйрететін әдіс).

Келесі сауал: «Естай мен Қорлан» оқиғасын білесіз бе? Оқушылар қысқаша фабуласына тоқталады. «Қорлан» әнін білесіз бе? Әнді тыңдатамыз. Өлеңді тыңдай отырып, эссеге не алар едіңіз? Тарихи оқиға болғандықтан сабақта оқушыларға мысал келтірілді.

Келесі сауал: «Ғашықтық ғаламаты» сюжеті қандай?

Өлең өлкесінде айрықша ізі қалдырған ақының «Ғашықтық ғаламаты» өлеңі белгілі бір сюжетке құрылған, астарлы оймен тереңнен толғаған тамаша туынды. Өлең қартаң әйелдің бауыр еті баласын қанаттыға қақтырмай, тұмсықтыға шоқтырмай өсіруін баяндаумен басталады. Қызы да құрбы-құрдасының алды болып, жұрт көзіне жарқырай көрінген сұлулығымен белгілі болады. Бір әттеңі, жас қыз сезім шырғалаңына түсіп, өнер адамына (әртіске) ғашық болып қалады. Бұл жағдай анасына ауыр тиеді. Сүйгені некелі адам болса да қыз жүрегі тек сол адамға ғана арналып, өзге жігіттерге көз қырын да салмайды. Ақынға бар мұңын шаққан ана қызына арнап өлең жазуын өтінеді. Ойы сан салаға тармақталған жыр шайыры былай дейді:

Күдіс пейіл кедергіден қайтқанымен меселі.

Ғашық жүрек өз тағдырын өзі ғана шешеді.

Жыға алмайды оны жұрттың өсегі.

Бұған дәлел – күдіретті «Қорлан» әні кешегі.

Ақынның айтар ақылымен нақылы да осы Қорлан әнімен бір арнаға тоғысады. Автор елу бір жыл ғашықтықтың азабын тартқан Естай ақынды негізге ала отырып, оның махаббатқа адалдығымен достықты қадірлеген ізгі жан екенін айтады. Тірі күнінде қолы жетпеген арманын мәңгілік ұйқыға кетер алдында да бір сәт есінен шығармай көз жұмудың өзі жұмыр басты пендеге мәртебе дейді. Елу бір жыл қолында шабыт берген жүзігін өзімен бірге жерлеуін досына тапсырады. Ақын жүрегі осылайша зор шабытпен жырлайды. Сүю бақыты кез келген адамға бұйырмайды дейді. Шынымен бұл екіншісі біріне бұйыра бермейтін баға жетпес бақыт...деп, түсіндіре келе өлеңді мәнерлеп оқимыз [5]. Мұнда оқушының оқылым дағдысы іске асады.

Келесі қолданылған «Екі жақты пікір» әдісі. М.Шаханов жақтап тұр.

АЛ Сіздер ШЕ?

Ықтимал жауап.

Жақтаушы	Даттаушы
Ақын сезімнің адамы болғандықтан жақтап тұр. Қыз баланың махаббатын сыйлағаннан болу керек. Жүрекке әмір жүрмейді, қалап тұр. Миллиондарға бұйырмайтын махаббат.	Қанаттыға қақтырмай, тұмсықтыға шоқтырмай өсірген ананың тілін алмауы, төрелердей жігітті мазақ етуі қарғыс алып қалғаны ма? Не десе де, қыздың таңдауы дұрыс емес. Мүмкін анасының да кінәсі да бар ма? Анасы бәрін оңайлықпен алдына бергендіктен бе? Қызға қырық үйден тыйым болу керек. Ғашық болу ақылдының ісі емес...

Көріп отырып, сұраққа жауап іздеңіз. Оқушыларға бейне ролик ұсынылады. «Бұл роликті эссеңізбен қалай байланыстырар едіңіз?»

Бұл роликте алдындағы оқиға кері болып тұр. Яғни бұл жерде қызға керсінше жігіт ғашық, алайда жауапсыз махаббат. Бұл екінші көзқарас. Осы орайда «РЕЦЕПТ» әдісін пайдаланып, бір сөйлем құрастыруға тапсырма беріледі. Мұнда оқушылар ойларын жүйелеп жазуға үйренеді. Біздің өмірімізге өкінішке орай, мұндай жағдайлар кездесіп жататыны шындық. Ең бастысы өзімізді жоғалтып алмайық. Осы көрсетілген әдіс-тәсілдерден кейін кез келген оқушы сауатты эссе жазып шыға алатын болады. Егер мұғалім оқушыға дұрыс бағдар көрсетпесе төмендегі кестедегі мәселе туындайды.

Эссені бағалау	
Оқушыларға «Ғашықтар ғаламаты» тақырыбында эссе жазуға тапсырма берілді. Бірақ мұғалім тарапынан ешқандай бағыт-бағдар берілмеді. Нәтижесінде: - абзацтарды ескермеген, сондықтан оқырман эссені өзі ойша бөліктерге бөліп қабылдауы қажет; - ой бірізділігі жоқ (әкесі туралы айтып келе жатып, өмір сүру ортасына, руына тоқталып, қайта отбасы мүшелерін сөз еткен); - пунктуациялық қателер (тырнақша, қос нукте, сызықша қойылмай кеткен...) Алайда оқушы: - баяндауыштарды заттанған түрде қолданған; - нақыл сөздерді пайдаланған; - қорытынды сөйлемі тиянақты.	
Оқушыға қателері түсіндірілді, басқа дайын эсселер оқылды. Сонымен қатар төмендегі ақпараттар берілді: Эссенің құрылымы: - Кіріспе (эссенің 30 % көлемі) Онда оқырманға үндеу, афоризм, жалпы ой, жеке тәжірибеге сілтеме, ассоциация, тұжырым, сұрақ (1.Мен ашатын тақырып қазіргі кезде маңызды ма? Менің ойымша тақырыпқа қандай түсініктер енуі мүмкін?), жеңіл ескертпелер т.б. болуы мүмкін. - Негізгі бөлім (эссенің 60 % көлемі) Мұнда эссенің негізгі мазмұны жазылады. Тезис және дәлелдемелер қажет. Дәлелдеу әдістері: себеп-салдар, индукция, дедукция, анализ, синтез, салыстыру т.б. - Қорытынды (эссенің 10 % көлемі) Мұнда қайталау, тұжырым, цитата келтіру әдістері қолданылады. Оқушы осы тақырыпта екінші рет эссе жазып әкелді. Алайда интернетке көп жүгінген, өзіндік көзқарасы байқалмай, ішкі сезім мен логикалық байланыс аңғарылмады. Оқушыға үшінші рет осы тапсырма берілмес бұрын «Қорлан», «Дінмұхаммедтің Зухраға арнаған» видео роликтері көрсетіліп, оқушы психологиялық тұрғыда дайындалды. Ол эссесі төмендегідей:	
<u>Оқушының «Ғашықтық ғаламаты» тақырыбында үшінші рет жазған эссесі</u>	<u>Эссені бағалау</u>
М. Шахановтың «Ғашықтық ғаламаты» балладасындағы ғашықтық сезім	Оқушы мысал келтіре отырып,

Ғашық адамын құлай сүю – ерлікпен тең қасиет деп жатады. Ерлік деп жататындары – махаббат үшін басты бәйгеге тігіп, соның жолында құрбан болулары шығар. Алайда сезім жетегімен ата-анаға қарсы шыққан махаббат ердің емес ездін, қыздың емес азудың белгісі деп қабылдаймын өз басым. Дегенмен адамзатқа берілген керемет сезімнің жүрек еркіне еріп, ақылға бас бұрмай кетуінің ерліктің қатарынан саналып жатуы – заманауи көзқарастардың бетпердесі. Сонда Естайдың Қорланға деген, үлбіреген жас қыздың актерға деген кіршіксіз пәк махаббаттарының қайсы қазіргі жастарға сабақ болмақ? Менің түйгенім – екі сезім де Еңсеп қазған шыңыраудан терең. Қанша үңілсем де, көзін таппатындаймын. Сөз жоқ, Естай мен Қорлан махаббатына сүйсінгенмен, жас қыздың актерға деген ессіз сезімін тұншықтырғанды жөн көреміз көбіміз. Алайда тұншыққан сезім иелері – Естай мен Қорлан жағдайына аянышпен қараймыз? Неге? Себебі жанымыз жас қыздың басқа әйел затының, мәлдіреген сәбилердің көз жасына қалмағанын қалайды. Бұл – қазақилықтың қазығы. Қасиетті қазағымның қаншылдығынан айналайын. Қазылған қазық тереңде, ақылға сіңген болса, нұр үстіне нұр. Қазықты қазып алып тастаушылар нұрға көлеңке түсіріп, уақыт өте келе сәулесін сөндіріп тастамаса болды да. Қазіргі заманда Естай мен Қорланның махаббатынан гәрі отбасылы жандарға деген ессіз сезімнің белең алып келе жатқандығы ет жүрегімізді қан жылатады. Біз Мұхтар Шахановтың жақтаушы пікіріне қарсымыз. Себебі әрбір қазақ қызы - ата-анасының абыройы. Халқымыз қыз баланы қырық үйден тыйған. Қазақи табиғатымызға жат еуропадан ауып, қалыпты жағдайға айналып келе жатқан үрдіске сынмен қарауымыз керек. Себебі айнаға емес, адамға қарап түзелгін деген бар. Ғашық болу – естілердің ісі емес дегенді де естігем. Ессіздік-еркелік қана емес, азғырушылардың сөзін тыңдап, еріп кету деп білемін. Өйткені дана Абай да «жүректі» жалғыз қалдырмаған. «Қайратқа» қосып, «ақылмен» тең таразылаған. «Сонда толық боламыз елден бөлек» емес пе? Шығармада берілген екі сезім бір-біріне қаншалықта жақын болса, соншалықты алыс. Себебі бірі ақ ақылға жүгінсе, бірі пәк жүрекке ғана бағынған. Ессіз ғашықтықтан гәрі, есті махаббатты бұйыртсын әркімге. Лайым солай болғай!	салыстыру арқылы тақырыпты аша түскен. Сөйлемдерінің логикалық байланысы бар, шынайлық пен сезім оқырманды жетелей түседі. Махаббатты ерекше бағалайтынын әр түрлі көзқарастарды ұсына отырып көрсете білген. Өткір ұсыныстары мен жорамалдары көкейге қонымды. Жұмыс лексикалық, фразеологиялық, стилистикалық нормаларға сай.
--	--

Тағы да басқа сабақтарда қолданылған әдістердің тиімділігі: «Диалог» әдісін пайдаланғанда оқушыларға алдын ала оқуға ұсынылған шығарма бойынша, проблемалық сұрақтар беріледі. Сол сұрақтың жауабын табу үшін шығарманы оқуға, талдауға мәжбүр болады. Ол сұрақтар әлеуметтік желіде болмағандықтан, білім алушылар шығарманы амалсыз оқуға міндетті болады. Сұрақтардың жауабын іздеуге мәжбүр болады. Мысалы: Ш.Айтматовтың «Алғашқы ұстаз» шығармасын оқуға бергенімізде:

- «Алғашқы ұстаз» шығармасында автор қандай тақырыпта сурет салмақшы?
- «Алғашқы ұстаз» шығармасында Алтынай Сүлейменованың қандай ғылыми атағы бар?
- «Алғашқы ұстаз» шығармасында қос терек өсіп тұрған жерді ауыл адамдары қалай атайды?
- Алтынай ауылдан кеткенде қайда жіберілді?

– Шығармадағы ұстаздың есімі кім? Өздері жауап іздеп, шығарманы оқуға мәжбүр болады. Бастысы, кітап оқудың бастысы қанша кітап оқығаныңда емес, керісінше, оқыған кітаптарыңның қаншасын түсінгеніңде [3].

Сондай-ақ, тағы басқа да шығармаларды талдаған әдістен мысал келтірсек, «Абайдың қарасөздерін» талдаған кезде, білімдерін тексеру мақсатында ПОПС формуласы әдісін жүйелі пайдаланамыз

Мысалы: (4-қарасөзін талдаған білім алушының пікірінен мысал келтірсем)

Менің ойымша, Абай атамыз айтқандай, «арзан күлкі» және «қымбат күлкі» деп аталатын екі арнасының бар екендігін және арзан күлкіні «мастық» деп бағалағанын білемін.

Себебі бояма күлкі, өтірік күлкі, мақтан күлкі адамға жақсылық әпермейді. Дана Абай бір ғана күлкіні қолдайды. Ол – құдай жаратқан орынды күлкі., «қымбат күлкі» екенін ескеру керек. Оны мен абайтанушы Омар Жалелдің пайымдауынша «жігіттер, ойын арзан, күлкі қымбат дегендегі мағына –«күлкісі қымбат» деген ойымен, Сейіт Кенжеахметұлы болса: «Күле білу-өмір, күлдіре білу-өнер, күлкі болу-өлім» деген сөздері үлкен ой салды.

Осыған байланысты мен ащы түйреулерге «ілігіп жүргендер» сабақ алып, өз қателерін түсініп, «өлім» күлкісінен сақтанып жүрсе... Өмір үшін, өнер үшін күле білейік, тек елге күлкі боп, жер болудан сақтанайық деген шешімге келдім, деп ой түйген. Бұдан нені көруге болады? Отбасы мүшелерінің оқыған шығармаларын ұрпақтарға үлгі етсе, кітап оқуға деген көзқарасы өзгереді.

Абай атамыз «Танымның бар тамашасы – кітапта, оған қол жеткізу үшін кітап оқудан жалықпа», «Артық ғылым кітапта, ерінбе оқып көруге» деп насихаттайды. Бізде сол жолды ұстануда тиімді әдістерді пайдаланамыз.

Оқуды біліммен ұштастыру мақсатында белсенді топ ұстаздары «Оқимыз – зерттейміз», «Оқимыз – сурет саламыз», «Оқимыз – тұжырымдаймыз», «Оқимыз – сахналаймыз» кіріктірілген сабақтар тізбегін жасап өткізді.

Әр сабақ сайын бес минуттық оқу. Немесе Үзіліс арасындағы оқуда жүзеге асырылуда. Бес минуттық оқуды қарастырып көрейік. Мысалы, Әр сабақта бес минут, әр күні 4 сабақ, аптасына 5 күн бар. Бір апталық жаттығу 100 минут көлемінде болады. Дәстүрлі әдістермен 2-3 минутты салыңыз. Жаттығу уақытының 50 есеге артқаны көрініп тұр. Мұның бәрі де әдістемелік айланыс жүзеге асады.

Бұдан қандай қорытынды шығады?

SWOT-талдау

Әлді	Әлсіз	Мүмкіндік	Қауіпі
Табысты оқу жүзеге асады; Оқушылар түрлі байқаулар жеңімпазы; Ғылыми жобалар жазуда халықаралық деңгейде көрінеді; эссеист сынды дұрыс қабылдауы; Дәлелдеу әдістерінің әр түрін пайдаландыру; Қорытынды аттестаттауда эссе жаза алады; Оқушылардың кітапханаға бару белсенділіктері – 50%, ата-аналардың баламен бірге оқу деңгейі– 30% артуы	Қатемен жұмыс әр эссе сайын жүргізілу қажет (жиі кездесетін қателер: жеке көзқарастың, логиканың болмауы, тақырыптың ашылмауы, терминдерді сауатсыз пайдалану, қорытындыламау, эссе құрылымының реттілігінің сақталмауы, ауызкей сөздерді пайдалану, пунктуациялық, емлелік қателер).	Оқушыны өз мүмкіндігіне сендіріп, жаңалықтан қорықпауы; өзі өзінен қате іздеп табуды үйрету;	Әлемдік пандемияның әсер етуі; Қосымша сабақтардың онлайн оқылуы; Кітап оқығаннан гөрі әлеуметтік желілерде қысқартылған фабуласын оқи салуы кедергі;

Бұдан шығатын қорытынды: мұғалім тақырып талдау барысында тиімді әдіс-тәсілдерді пайдаланса, оқушыға дұрыс бағыт-бағдар берсе, сауатты эссе жазуға бағыттайды.

Әдебиеттер

1. Абдрахманова Р. Т., Асембаева А.Е. Білім мазмұнын жаңарту-оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудың кепілі [Электронды ресурс]. Қолжетімді режимі <https://infourok.ru/bilim-mazmnin-zhaartu-oushilardi-funkcionaldi-sauattiliin-damitudi-kepili-2528959.html>
2. Эссе қалай жазылады? Барлық ережелер [Электронды ресурс]. Қолжетімді режимі <https://stan.kz/esseni-kalay-zhazadi-barlik-erezheler-311643/>
3. Оқушылардың оқу машығының тексерілуіне жаңаша көзқарас [Электронды ресурс]. Қолжетімді режимі <https://www.tarbie.kz/25702>

M.A.Zhetpisbayeva¹, K.Volli²

¹ Branch of the National Center for Professional Development JSC «Orleu» in Karaganda region,
Karaganda, Kazakhstan

²Language Immersion Centre Foundation Innove, Tallinn
mzhetpisbayeva@orleu-edu.kz

TERMS OF REALIZATION OF THE LANGUAGE IMMERSION PROGRAM

Abstract

Multilingualism enhances mutual understanding and facilitates the formation of respect for cultural differences. The language immersion program has come a long way of development and become a natural part of the Estonian education system. The article describes the experience of Estonian kindergartens and schools on the implementation of the language immersion program and the results of using the methods of the content and language integrated learning. The conditions for successful implementation of the language immersion program are observed here, and some guidelines for teachers on how to create these conditions are given.

Key words: language immersion, the target language, content and language integrated learning, early and late immersion, cooperation

Language immersion is a form of education designed to enrich the multilingual education and targeted to the successful acquisition of non-native, so-called target language. The aim of the language immersion program is to achieve equally high quality learning outcomes in the mother tongue, and in the target language, as well as in other languages. Immersion program got its start in Montreal, Canada. In the province of Quebec, programs that allow English-speaking children to learn both official languages of Canada, i.e. English and French, were created [1].

Estonian language immersion program is based on the idea that multilingualism is a key to success in a multicultural society. Students enrolled in the immersion program successfully cope with their life in the society and retain their cultural identity.

The goals of immersion programs are that students would:

- achieve age appropriate levels of knowledge in all subjects;
- understand and speak, read and write in Estonian, be able to continue their studies in Estonian as well as in Russian;
- have proficiency in the Russian at the age appropriate level;
- preserve their national identity and respect for other cultures.

The immersion program is in accordance with the national curriculum, and the participation in it is voluntary for parents, children and the educational institution. Schools and kindergartens working in language immersion program, guided by common methodological principles of the program. Three main components are important for immersion programs: the subject, the language and learning skills.

Along with the phrase «language immersion», another concept, i.e. Content and Language Integrated Learning (CLIL) is used in the immersion program. Language immersion is a type of Content and Language Integrated Learning. The differences among various types of CLIL are determined by duration and intensity. However, all kinds of this learning are focused on acquisition of both language and subject matter knowledge as well as on development of learning skills and, ultimately, functional literacy.

Estonian language immersion program started in 1998, when the joint Estonian-Canadian project for the implementation of language immersion methodology was launched. Based on the Implementation Plan for the years 1999–2003, in the year of 2000

selection of schools for participation in the project was made as well as the teacher training courses and the creation of educational material for 1st grades were organized.

In 2000, the immersion program began in four schools, and in 2015, 55 kindergartens and 36 schools have language immersion programs with over 7000 students and over 1000 teachers participating in the program (in total, there are 653 kindergartens and 528 schools in Estonia). In spring 2012, the first cohort of early-year immersion students graduated from high school. 25% of the 82 graduates received gold or silver medals. These youngsters were the first group, who participated in the Language Immersion Program for the whole 12 years in school.

Immersion program in kindergartens started in 2003, and the number of children participating in the program is growing every year. Former Minister of Education Tõnis Lukas in one of his statements said about immersion, it is a kind of educational system in a nutshell: «... the Estonian language immersion program is suitable for students of any age. The development of teaching and learning materials held in groups like the Russian-speaking and Estonian-speaking schools. The result of this collaboration were the results of the PISA-test, where students from Estonia showed very good knowledge» [2].

In 2000, the Estonian Language Immersion Centre was opened, and the main tasks of the Centre were as follows:

- introduction and development of immersion programs in schools with Russian language of instruction;
- planning and coordination immersion programs;
- the development of curriculum, study materials and monitoring questionnaires;
- the exchange of information between schools and institutions;
- teacher training.

Since 2013, the activities of the Language Immersion Centre includes additional tasks:

- to describe the situation of transition to Estonian-medium subject teaching at the upper secondary school stage in order to make suggestions for improvement to schools, municipalities, teacher trainers, and the ministry;
- to support the study of the Estonian language in kindergartens and teaching subjects in Estonian in basic schools;
- to give advice and guidance to schools, which educate children who lived abroad and returned to Estonia, and provide them with the necessary materials, etc. [3].

Estonian language immersion program is implemented mainly in kindergartens and schools with Russian language of instruction.

The concept of the language immersion method may be defined by three maxims:

1. At least 50% of subjects are to be studied in the target language.
2. One teacher – one language.
3. Education is based on interdisciplinary integration and collaboration among teachers.

Educational institutions can join the language immersion program at three levels:

I (early immersion) – since the last years of kindergarten

II (early immersion) – since the first grade

III (late immersion) – since the sixth grade or earlier.

In Estonia, kindergartens implement one-way total or partial language immersion; and school curricula aim at implementing total language immersion. In addition to one-way language immersion (focused on Estonian as a second language), Estonia is on the way to implementing two-way immersion: Estonian and Russian are the target languages in groups that include children with both Russian and Estonian home languages. In 2013, the preparatory work for the implementation of two-way immersion model started.

The two-way language immersion is organized in a group with the equal number of Estonian and Russian-speaking children. One half a day the educational and play activity

is conducted by one teacher in the Estonian language, and the other half of the day is organized by the other teacher in the Russian language.

The knowledge that the children gain with one teacher in one language is revised with the other teacher in the other language, but through different activities. While playing, the child communicates in the language of his/her choice. The knowledge that the children gain with one teacher in one language is revised with the other teacher in the other language, but through different activities. While playing, the child communicates in the language of his/her choice. Five municipalities and six preschool children's institutions have joined the two-way language immersion programme. For the sake of guaranteeing sustainability of the new programme, the local governments also chose schools that are ready to enroll children from two-way immersion kindergarten groups and to provide them with the possibility to continue studying in the two languages. The first two-way language immersion groups in preschool children's institutions were opened in September of 2015.

In the case of the early total language immersion program, pupils are taught only in the Estonian language in the beginning. The study of the Russian language as the mother can begin in the first class in the second half, when it comes to children, also taught the language immersion program. In other cases, the beginning of the teaching of the Russian language should be postponed until the second half of the second class. The role of Russian-medium teaching increases gradually, until Russian becomes the language of instruction of 40% of subjects in the 6th form. (In the early language immersion programme a pupils has acquired at least 60% of studies in the Estonian language by the end of the basic school).

In schools, that chose late language immersion, the list of subjects and the amount of the teaching time in the Estonian language are determined by the language level needed by students to continue their education after primary school. In the 9th grade, the proportion of the hours for the Estonian language and subjects taught in Estonian should be at least 60% of the total amount of hours.

Methods of the Content and Language Integrated Learning (CLIL) used in the immersion program is suitable for all students; it makes it possible to form multilingualism, and to achieve objectives according to the national curriculum.

CLIL gains special relevance in the conditions of realization of policy of trilingual education at comprehensive schools of Kazakhstan by creation of necessary conditions for the organization of educational process in the Kazakh, Russian and English languages and teaching separate subjects on one of them.

Integrated subject and language training should be carried out in accordance according to the methodological principles of conceptual bases of polylingual education considered in scientific literature:

- the principle of a continuity as communication, coherence and prospects of all components of system (the purposes, tasks, the contents, methods, means, forms) between levels of polylingual education (down);
- the principle of continuity as the factor providing integrity of all components of system (the purposes, tasks, the contents, methods, means, forms) at each level of polylingual education (across);
- the principle of «double occurrence of knowledge» provides parallel acquisition of languages through studying of language disciplines and through language of not language disciplines training (for example, the chemistry, physics are studied in English, history of Kazakhstan, the Kazakh literature – on Kazakh, the Russian literature, a world history – in Russian, etc.).
- the principle of functional activity of the languages contacting in ethnocultural educational space which means creation of conditions for active use of various languages according to needs and interests of society for the institutional sphere, and with interests and needs of the personality and separate social groups in extra institutional and informal spheres [4].

Treat the private principles of the integrated training in a subject and language: threefold focus (training in a subject, development of speech activity in nonnative language, development of abilities to study); the safe and enriching educational environment; authenticity of the used materials; active training; cooperation [5].

Feature of this technique consists in that, it can be used in various educational contexts when the knowledge of language becomes the instrument of studying of the maintenance of a subject. Thus language is included in the program of training, and need of immersion on language environment for possibility of discussion of subject material considerably increases motivation of use of language in the context of the studied subject.

Basic principles of language immersion coincide with other modern principles of learning a second language, that are often associated with the integrated, based on the contents, communicative, or functional language learning. These principles differ from traditional methods when learning a second language is limited to the study of new words, grammar and thematic conversations.

For the successful implementation of the immersion program, researchers recommend the following rules:

1. Learning environment should be safe for both mental and physical health of children.
2. The teacher should always speak the target language.
3. At the beginning of learning, the children are allowed to speak their native language.
4. Since the beginning of the second year of studies in the frame of the immersion program, communication among children in the classroom should be fully (100%) in the target language.
5. At the beginning of learning, it is necessary to speak slowly, with clear articulation; teacher's speech should be understandable and learnable for students.
6. For anchoring knowledge, it is necessary to use visual aids, including gestures, facial expressions.
7. Repetition should be used: it helps children to absorb the meanings of words and feel safe.
8. It is necessary to give children different examples of using the target language and to find as many as possible opportunities of using it.
9. It is necessary to read aloud to children and give them the opportunity to read aloud to each other.
10. It is necessary to consider the goals of learning the target language and methods of assessment [6].

The technique of CLIL assumes careful selection of training materials for reading. Training materials have to intend not only for studying of a concrete subject, but also for training in language – to mastering lexical and grammatical units and structures, development of all types of speech activity. The teacher has to think over the subject maintenance of a lesson, coordinate with the training program carefully to select material. At material selection to address to various resources that the offered material could add or spososbstvovat to deepening of the understanding studied.

When reading the following fragment of the text the pupil gains a certain knowledge of a subject or fixes already passable material and thus at different stages of work with the text is focused on the academic lexicon of a subject, on contents of the text, and then on concrete grammatical material:

Kazakhstan's geographical remoteness from oceans and its vast territory affect the climatic conditions in the region. Kazakhstan's territory is located in the central and southern latitudes of temperate climate zone, whereas its distant southern regions are close to subtropics. Kazakhstan's climate is sharply continental, with cold winters and not summers. Temperatures are very different depending on the region; these differences are especially evident between steppe and mountainous regions. Southern regions differ from

northern and central regions for milder and warmer winters and hot summers. Annual amount of precipitation varies within 8-12 inches (200-300 mm) in the northern and central regions of the country and within 16- 20 inches in southern mountain valleys. In winter, vast territories are covered with snow, although, in steppes, frequent and strong snowstorms sometimes sweep it away Strong thunderstorms bring most rains in steppes and cause freshets and floods.

In the given fragment we can consider the following units:

- object-language: latitudes, climate zone, subtropics, sharply continental, snowstorm, thunderstorm, freshets, flood, northern and central;
- phrases: in the region, on the region, close to subtropics, between steppe and mountainous regions;
- preposition of" the English language;
- compound sentence

At the stages while-and post-reading independent and creative tasks are used (to describe, compare, ask a question, to state the point of view, to make presentation, etc.) for development of skills of oral and written language.

Within CLIL of approach cognitive function of nonnative language as the perception and understanding of the maintenance of the studied subject improves is realized: the teacher uses various strategy of material supply: repetition, frequent use of examples, synonyms, an expanded explanation, rephrasing, an accurate articulation, various intonational structures, etc. Besides, at the trained responsibility for the text reproduced in nonnative language as the main emphasis is placed, first of all, on the contents, and then on a material supply form grows. Development of cognitive abilities is a priority at CLIL: finding of interrelations, comparison, comparison, systematization, classification, justification, etc. When training in nonnative language also discursive abilities that promotes their improvement and in the native language develop.

Among the main factors affecting the development of children enrolled in the language immersion program, it may be mentioned the use of the target language in the process of mutual communication and obtaining the knowledge of the world. Researchers explain the good academic performance of language immersion pupils with child-centered pedagogy as well as the possibilities for practical and experience-based learning that the environment provides [7]. In order to make the language learning process clearer to learners, it is necessary to find immediately a positive and developing environment for using the target language. The agreement on the use of first and second language outside the school can help all interest groups to understand that the language used by teacher is "symbolic, cultural and linguistic" capital [8].

The same important is the cooperation with parents. A child learns the first language as a rule without purposeful learning. A family is the main keeper of the language and culture, and passes traditions and customs from generation to generation. For children enrolled in the language immersion program, the support from the parents is extremely important. Since 2004, The *Parents' Union* of the Language Immersion Program provides such support in Estonia. Parents who already have experience with language immersion help those who recently joined the program and cooperate closely with schools and kindergartens.

The quality of implementation of the immersion program largely depends on the creation of favorable conditions for professional development of teachers. For schoolteachers working within the immersion program, the following measures are being taken:

- *Methodological courses for kindergarten teachers and assistant teachers, primary school teachers, subject teachers and vice principals.* Close attention is paid to the principles of learning through practice: a teacher who participates in courses obtains experience and skills in teaching, creating the learning environment and implementing the ideas of language immersion while developing teaching materials and planning

educational process. One important precondition is inviting all teachers to participate in professional development courses. The training program for primary school teachers and subject teachers consists of six continuing training courses with the total capacity of 275 hours.

- *Teamwork trainings*. The main direction of the training is planning and developing as a team, so that the school would be aware of how to develop curricula, development strategies and compose documentation for internal evaluation so that the school would be successful and meet expectations for 21st century schools.

- *Short observation trainings*. Short observation means frequent visiting of lessons that is focused on one stage or topic of the lesson and lasts for 3–5 minutes. The observer (head teacher, members of the school leadership team, form-master, or the head of the subject teachers group) acts as a mentor who collects data. One of his/her tasks is to give an impartial description of the observed lesson. This description, no evaluation, then becomes the basis for the feedback interview and for reflective questions. The main idea of short observation is to activate teacher's reflection, which results in the teacher's professional growth and development. A greater frequency turns short observation into a natural part of the school culture, a stage in development of the school team.

- *Visiting of schools by specialists of the Language Immersion Centre, local governments, heads of schools, and teachers*. They include visits to lessons and discussions with school administration, and sometimes the analysis of school documentation. Such visits must inspire, encourage and support teachers and pupils, recognize pupils' achievements; visitors are to learn about expectations of the teachers and school administration, as well as plan further cooperation, including training.

- *Coaching the immersion teachers*. Coaching is organized by three regions: 1) Northern Estonia, 2) North-Eastern Estonia, and 3) Western and Southern Estonia. All counsellors have completed corresponding training. There are different forms of coaching available: group and individual coaching, coaching as training-follow up, and coaching with and without observation. Coaching is targeted conversation aimed at making a change. It is not a one-time activity, but a continuous process consisting of several meetings, which can, in total, last over a study year. A special kind of coaching is thematic group coaching. For example, for teachers who work with children with special educational needs. The teachers of kindergartens and schools should be able to create for these children a special learning environment. Coaching is free of charge for teachers.

- *Creating cooperation networks*. Participation in them provide access to new ideas and resources, provides the support of colleagues, creates the conditions for increasing the level of professional development, which is accompanied by the development of the network itself. It expands opportunities for self-realization, increases levels of self-analysis (both individual and collective). The basis for cooperation networks in the frame of language immersion program is the willingness for mutual learning and sharing of knowledge. Immersion teachers need a lot of training, teaching materials, and each of them has a large number of materials produced by them.

- *The Content and Language Integrated Learning (CLIL) month* is a series of events in April. For five years already, this month is the time when events of the institutional, regional, and national level introduce implementation of language immersion principles and programme achievements. CLIL month aimed at propagating of multilingual learning and learning in a second language. International cooperation is also widely represented in the frame of the CLIL month.

- *Practical seminars "Priks-praks"*: sharing of experience and introducing to colleagues methodological materials and solutions. Seminars that last for three or four hours are held in the afternoon. The introductory topic of the seminar unites teachers of different subjects and at different school stages. Work in sections is based on the subject or subject area. Materials presentations can be developed into discussions. According to

Silja Risti, Immersion teacher from Maardu Gymnasium: «If teachers are constantly sharing their material with others, it would not have to separately each year to invent and invent games and educational materials. I believe that everyone has the skills and practices that facilitate the work of teachers and school life saturating» [9].

– *Summer and winter schools* for teachers, principals, vice principals, trainers, consultants. Besides professional self-improvement these annual meetings also play an important role in establishment and maintenance of cooperation as well as development of the language immersion network.

To date, the immersion program has a strong place in the educational system in Estonia. The notions of “content and language integrated learning” and “language immersion” have been included in the national curricula; and they are applicable in the context of learning not only Estonian, but other target languages as well.

Estonian model of the immersion program and its dissemination are of great interest to Kazakhstan. Today, Kazakhstan is developing its own immersion program and a network of schools working on this program (Nazarbajev Intellectual Schools). Kazakhstan is undergoing massive changes in education, aimed at providing school pupils with possibilities for acquisition of the Kazakh, Russian, and English Languages. Representatives of the Estonian Language Immersion Program conducted several training and counseling courses for teachers of Nazarbajev Intellectual Schools. Teachers from Kazakhstan visited Estonian kindergartens and schools, some workshops on cooperation were carried out for heads of educational institutions and authors of learning materials for language immersion. Educators in Kazakhstan are more interested in the practical side of the program’s implementation: how the program was developed, how the choices were made, how the learning materials were created, what were the tasks and how they were handled. Estonian experts often visit Kazakhstan for training and coaching experts there, e. g. in the field of development of study materials and curriculum for kindergartens.

Knowledge of the languages, along with entrepreneurial and digital literacy are among the main key competencies needed in life. In order to improve language skills, the state and the education system should ensure the unity, stability and consistency of language education policy.

References

1. Балицкая И.В. Образование в современной Канаде: Монография/ И.В.Балицкая, Л.В.Волосович, И.И.Майорова. – Южно-Сахалинск: СахГУ, 2010. – 124 с.
2. Языковое погружение [Electronic resource]. Access mode: <http://kke.innove.ee/ru/language-immersion>
3. Mjalitsina, N. New tasks of the Language Immersion Centre // 15 years of language immersion. – Tallinn: Foundation Innove, 2014. – 128 p.
4. Жетписбаева Б.А. Полиязычное образование: теория и методология: Монография. – Алматы: Білім, 2009. – 343с.
5. Материалы семинара-тренинга «Методика интегрированного обучения предмету и языку: особенности, преимущества, методы и приемы реализации». – Алматы, 2015.
6. Настольная книга о языковом погружении. – Таллинн: Фонд Innove, 2009. – 240 с.
7. Learning environment – expectations and possibilities for improvement // 15 years of language immersion. – Tallinn: Foundation Innove, 2014. – 128 p.
8. Bourdieu P. *Social space and symbolic power* [Electronic resource]. Access mode: <http://www.soc.ucsb.edu/ct/pages/JWM/Syllabi/Bourdieu/SocSpaceSPowr.pdf>
9. Risti, S. See you at Priks-praks seminar // 15 years of language immersion. – Tallinn: Foundation Innove, 2014. – 128 p.

Конакпаева С.А.

Назарбаев Интеллектуальная школа химико-биологического направления
Караганда, Республика Казахстан
konakpaeva_s@nis.edu.kz

ПРАКТИКО-ОРИЕНТИРОВАННЫЕ ЗАДАЧИ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ МАТЕМАТИЧЕСКОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ

Аннотация

В данной статье в качестве средства развития математической грамотности учащихся рассматриваются практико-ориентированные задачи, то есть задачи, связанные с формированием практических навыков, необходимых в повседневной жизни. Главные особенности таких задач выделены на конкретных примерах. Приведенные в статье выводы помогут учителю математики самостоятельно составлять практико-ориентированные задачи.

Ключевые слова: математическая грамотность, практико-ориентированная задача, нестандартность условий, комбинация идей.

Математическая грамотность – это способность человека мыслить математически, формулировать, применять и интерпретировать математику для решения задач в различных контекстах реального мира. Математическая грамотность включает в себя математические выводы и применение математических понятий, процедур, фактов и инструментов для описания, объяснения и прогнозирования явлений. Это помогает людям определить и понять роль, которую математика играет в мире, и принимать обоснованные суждения и решения, необходимые в жизни [1].

Формирование и развитие математической грамотности учащихся возможно осуществить через выполнение заданий, направленных на такие основные процессы, связанные с математическим мышлением, как интерпретация, применение, формулирование и обоснование. Следовательно, задачей учителя является научить учащихся формулировать ситуации математически с использованием математических концепций, фактов, процедур и рассуждений, интерпретировать, применять и оценивать математические результаты. Развить эти компетенции математической грамотности у учащихся помогает решение практико-ориентированных задач.

Практико-ориентированные задачи – это задачи из окружающей действительности, связанные с формированием практических навыков, необходимых в повседневной жизни. Другими словами, практико-ориентированные задачи основаны на ежедневном практическом применении математических знаний в различных реальных контекстах и требуют в своем решении реализации всех этапов метода математического моделирования, тем самым развивая компетенции математической грамотности.

Анализ литературы по математике показывает, что практико-ориентированных задач в литературе недостаточно, поэтому учителям необходимо научиться разрабатывать задачи самостоятельно и применять их желательнее на каждом уроке. Только при таком системном подходе у учащихся можно сформировать и развить компетенции математической грамотности. Важно, чтобы современный школьник изучал математику не изолированно от других предметов или жизни, а наоборот, имел возможность использовать полученные знания во всех сферах жизни.

Рассмотрим примеры практико-ориентированных задач и проанализируем их особенности.

Задача №1. Имеется информация о депозитах без пополнения и снятия средств:

	Депозит №1	Депозит №2
Годовая процентная ставка	9%	8,8%
Тип процента	Простой	Сложный

Имея сумму N тысяч тенге, какой депозит сроком на два года вам было бы выгоднее открыть?

Задача №2. В цветочном питомнике выращивается большое количество растений. Вероятность того, что растение будет иметь красный цветок, равна $\frac{1}{5}$.

Для исследования биологом выбираются два произвольных растения.

а) Заполните пропуски в диаграмме (рисунок 1).

б) Для исследования биологу нужно вычислить вероятность того, что оба выбранных растения будут иметь красные цветы и вероятность того, что только одно растение из двух выбранных будет иметь красный цветок. Помогите ему найти эти вероятности?

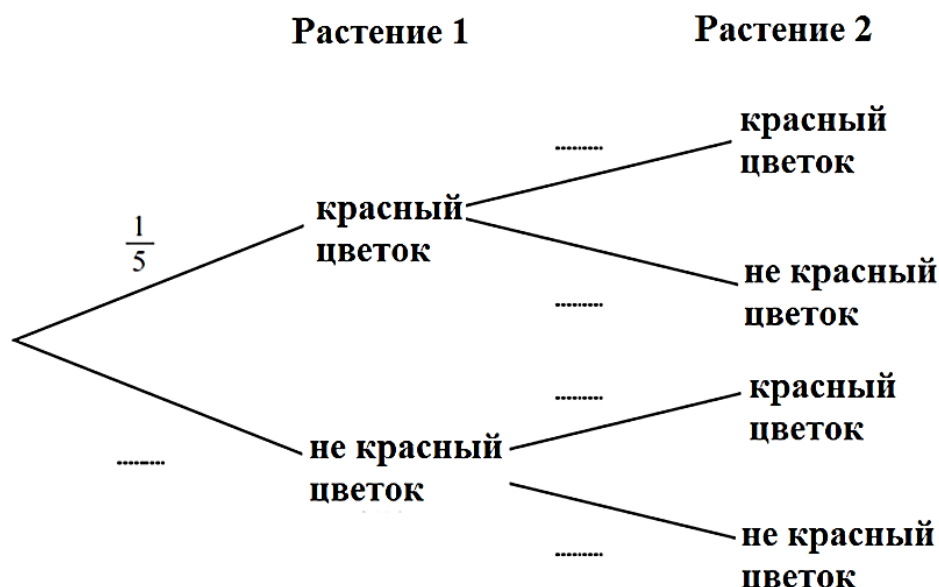

Рисунок 1. Диаграмма

Задача №3. На рисунке 2 в масштабе 1:1 изображен осколок круглого глиняного медальона, обнаруженного археологом. Каков диаметр медальона?

Рисунок 2. Осколок

Главными отличиями практико-ориентированных задач от стандартных математических задач являются:

1) Значимость полученного результата (познавательная, профессиональная, общекультурная, социальная и т.д.).

У учащихся повышается познавательная мотивация, когда они знают, для чего они решают ту или иную проблему и какое значение имеет результат. Так, задача №1 воссоздает ситуацию из жизни, решая которую учащиеся осознают значимость финансовой грамотности. При решении задач №2 и №3 учащиеся понимают, что полученные результаты необходимы археологу и биологу, т. е. профессионально значимы.

2) Условие задачи сформулировано как сюжет, ситуация или проблема.

В задаче №1 сформулирована ситуация, требующая принятия разумных финансовых решений. Задачи №2, №3 сформулированы как проблемы, с которыми столкнулись ученые.

3) Информация и данные в задаче могут быть представлены в различной форме (рисунок, таблица, схема, диаграмма, график и т. д.), что потребует распознавания объектов.

При решении задачи №1 учащиеся будут работать с информацией, представленной в виде таблицы. Решая задачу №2, учащиеся дополняют заданную диаграмму, на основании которой выполняют следующий пункт задачи. При решении задачи №3 учащийся будет непосредственно работать с заданным рисунком, а именно выполнять необходимые построения и измерения. Поэтому учителю при подготовке материала в печатном виде необходимо соблюсти необходимый масштаб рисунка.

4) Указание (явное или неявное) области применения полученного результата.

Результаты задачи №1 будут применены в области финансов, а результаты задач №2 и №3 — при исследованиях в других областях науки.

5) Нестандартная формулировка задачи.

Нестандартность условий задач заключается в том, что часть информации в задачи представлена в различной форме. Например, условие задачи №3 сформулировано так, что кроме того, что форма медальона круглая, другие данные о размерах осколка отсутствуют. Данная формулировка требует дополнительной работы с рисунком.

6) Наличие нескольких способов решения задачи также является особенностью практико-ориентированных задач.

Так, при решении задачи №3 учащимися были предложены два способа решения, которые опираются на теорему о диаметре, перпендикулярном к хорде (рисунок 3).

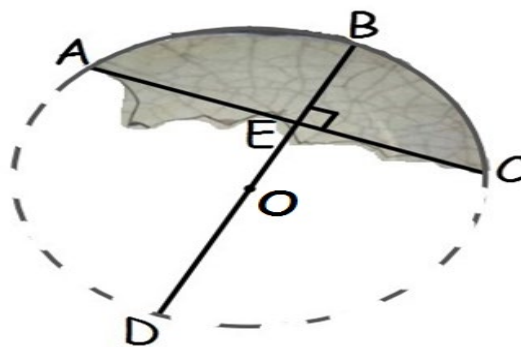

Рисунок 3. Способы решения

Способ первый – нахождение диаметра только с помощью построения и измерения диаметра линейкой. Такой способ решения конечно же может дать некоторую погрешность в ответе.

Второй способ – нахождение радиуса из прямоугольного треугольника OEC , предварительно измерив длины отрезков BE , AC .

При решении рассмотренных задач требуется комбинация нескольких математических идей при разрешении практической ситуации, в частности, к проблеме в задаче №3 требуется исследовательский подход, поиск нескольких способов решения одной задачи.

Таким образом, каждая составляющая практико-ориентированной задачи направлена на то, чтобы организовать деятельность учащегося, а не воспроизведение им информации или отдельных действий. В ходе решения таких задач развивается математическая грамотность учащихся, так как они учатся интерпретировать информацию, применять знания, формулировать утверждения, обосновывать рассуждения, оценивать полученный результат.

Литература

1. Teachers' Handbook. Volume 1: Mathematical Literacy. Published By: The Secretary, Central Board of Secondary Education, New Delhi, 2019. 79 p.

Адилханова М.Т.

«Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы «Ақтөбе облысы бойынша ҚДИ»
Ақтөбе, Қазақстан Республикасы
madilxanova@orleu-edu.kz

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫ ОҚУ ӘРЕКЕТІНІҢ ӨЗІНДІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аннотация

Бұл мақалада оқыту үдерісінде оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудағы негізгі ұстанымдар туралы жан-жақты айтылады. Сондай-ақ бастауыш білім беру деңгейінде өзіндік ерекшелігіне сай біртұтас орта білім беру жүйесінде оқу әрекетінің негізгі білігін игертуді қамтамасыз етудің шарттары кеңінен қарастырылады. Кез келген пәнге оқытудың мақсатты функциясы оқушыда өздігінен әрекет ету білігін қалыптастыру болып табылады.

Түйін сөздер: функционалдық сауаттылық, білім мазмұны, дағды, мотивациялық-бағалау сфера, қарым-қатынас сфера.

Қазіргі әлемдік білім кеңістігіндегі халықаралық стандарт талаптарына сай оқыту үдерісінің орталық тұлғасы білім алушы субъект, ал ол субъектінің алған білімінің түпкі нәтижесі құзіреттіліктер болып белгіленуі білім беру жүйесінде «функционалдық сауаттылықты» қалыптастыру мәселесін негізге алудың өзектілігін арттырып отыр. Осыған орай алған білімдері негізінде әрекет етуге қабілеттілік пен даярлықты білдіретін қалыптасқан құзыреттіліктерді анықтауда халықаралық зерттеу тапсырмаларының маңызы зор.

Оқушылардың білім жетістіктерін зерттеу негізгі үш бағыт бойынша жүзеге асады: «математикалық сауаттылық», «жаратылыстану сауаттылығы» және «оқу сауаттылығы».

Оқу сауаттылығы – жазба мәтіндерді түсіну, өз мақсатына жету үшін оның мазмұнын қолдану, қоғам өміріне белсенді қатысу үшін білімі мен мүмкіншіліктерін дамыту қабілеті.

Математикалық сауаттылығы – өзі өмір сүріп жатқан әлемде математика рөлін анықтау және түсіну, жасампаз, мүдделі және ойшыл азаматқа тән дәйектелген математикалық пікір айту және математиканы қазіргі таңда және болашақта қажеттілікті қанағаттандыру үшін қолдана алу қабілеті.

Жаратылыстану-ғылыми сауаттылығы – нақты жағдайларда ғылыми әдіс көмегімен шешілетін және зерттелінетін проблемаларды анықтау үшін, тәжірибе мен бақылау негізінде қорытындыға қол жеткізу үшін жаратылыстану білімін қолдану қабілеті.

Оқыту үдерісінде оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда, ең бастысы, оқушыларды ғылыми біліммен қаруландыру міндеті аса маңызды. Осы орайда оқытудың ғылымилығы ұстанымы жетекші рөл атқарады. Бұл ұстаным бойынша оқушыларға берілетін білімнің мазмұнының ғылымның қазіргі даму деңгейіне сәйкестігі, оларға заттар мен құбылыстардың заңдылықтарын ұғындыру және олардың арасындағы себеп-салдарлық байланысты ашу ескеріледі. Мектепте кез келген пәнді оқытуда оқушылардың қарапайым ғылыми зерттеу дағдыларын қалыптастыру, заттар мен құбылыстардың негізгі және жанама белгілерін ажырату, қоршаған әлемде және табиғатта болып жатқан құбылыстарды түсіну, салыстыру, талдау, жіктеу, жүйелеу, жалпылау білік, дағдыларын меңгерту мақсаттары көзделгенде ғана оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға болады.

Оқушыларды ғылыми біліммен қаруландыруды көздесек, оның жүйелілігі мен сабақтастығы, бірізділігі де ескерілуі міндетті. Бұл орайда дидактиканың оқытудың жүйелілігі мен бірізділігі ұстанымы жүзеге асырылады. Аталған ұстаным оқытудың ғылымилығы ұстанымымен тығыз байланыста жүреді. Оқытудың жүйелілігі мен сабақтастығын, бірізділігін қамтамасыз ету үшін әрбір пән бойынша берілетін білімнің мазмұны мен көлемін анықтағанда ұғымдық-ақпараттық материалдардың белгілі бір жүйемен берілуін, сабақтастығын, біртіндеп тереңдетілуін және кеңейтілуін, сондай-ақ оқушылардың білімді меңгеру әрекеті белгілі бір сатымен (мысалы: ынталандыру, алғаш көру – байқау, қабылдау – түсіну, ұғым құру, есте сақтау, қорытынды шығару немесе тұжырым жасау, т.б.) іске асырылуын ескеріп отыру керек. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда басты рөл атқаратын, басты орында тұратын ұстаным – теория мен практиканың байланыста болуы ұстанымы. Оның мәні – оқушыларға теориялық білім беріп қана қоймай, сол білім, білік, дағдыларын күнделікті жаңарып, өзгеріп жатқан өмірде, кез келген жағдаятта емін-еркін қолдана білуін қамтамасыз ету. Ол үшін күнделікті оқыту үдерісінде әрбір пәннен берілетін теориялық білімді өмірдегі жағдайлармен байланыстырып, практикалық жағына бағыттап отыру керек.

Оқушылардың игерген білімдерін практикалық жағдайларда тиімді және әлеуметтік бейімделу үдерісінде сәтті пайдалануға мүмкіндік беретін негізгі құзыреттіліктер жүйесін меңгеруі олардың функционалдық сауаттылығы дамуының нәтижесін береді.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудағы жаңартылған білім мазмұнының инновациялық сипаттамасын мынадай мазмұндық-әдістемелік бағыттармен көрсетуге болады:

- білім беру мазмұнының когнитивтік, аксиологиялық және әрекеттік компоненттерін кіріктіру;
- білім берудің негізгі мақсаттары білім берудің құндылық бағдарларының жүйесі арқылы анықтау;
- білім берудің баламалылығы және оның саралануын қамтамасыз ету;
- білім беру мазмұнының тәрбиелік әлеуетін оның аксиологиялық компоненттерін кеңейту арқылы күшейту;
- білім беруде практикаға бағдарланған жаңа білім мазмұнын енгізу, денсаулық сақтаушы технологиялар, ашық ақпаратты-білім беру ортасын қалыптастыру және т.б. жүзеге асыру;
- білім мазмұндарында позитивті мәтін, глоссарий, сөздік, мағыналық сөздік, шығармашылық және қолданбалы маңыздылығы жоғары тапсырмалар, зерттеу жұмыстарының тақырыптары, кейбір технологиялар мен әдістерді қолдану бойынша нұсқаулықтар, критериалды бағалаудың әдістемесі мен дескрипторлары туралы материалдар, кейбір сабақтарға қатысты технологиялар мен сценарийлерінің үлгісі, жекелеген тақырыптарға қатысты ақпарат көздеріне сілтеме, аудио және бейне қосымшаларды беру.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығы орта мектеп оқушысының белгілі бір деңгейдегі білімінің жиынтығымен, соның негізгі құзыреттіліктерін білуімен, соны тиімді қолдана білетіндігімен қалыптасады. Пәндік білім, білік және дағдыларға сүйене отырып, оқу пәндерінің мазмұны арқылы функционалдық сауаттылықты дамыту үдерісі ойлау дағдыларын қалыптастыру негізінде жүзеге асады.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын табысты ету үшін, тиімді жұмыс жүйесін құру қажет:

- 1) әртүрлі оқу пәндерінің тақырыптық материалдарынан тапсырма даярлау керек, оның дұрыс орындалуы білім мазмұнының кіріктірілуін талап етеді;
- 2) әртүрлі ақпарат дайындау (мәтін, кесте, графиктер) қажет;
- 3) шығармашылық тапсырмаларды сабақта және сабақтан тыс іс-шараларда қолдануды арттыру керек.

Сонымен бірге оқушылардың функционалдық сауаттылығы нәтижелі болу үшін мынадай шарттар қамтамасыз етілуі тиіс:

1. Әр түрлі оқу пәндерінің әр тақырыбы үшін Б.Блум таксономиясына құрылған тапсырмалар жүйесін даярлау;

2. Оқу үрдісіне сыни турғыдан ойлау, нәтижеге бағдарланған технологияларды қолдану;

3. Білім мазмұны, оқу-әдістері мен формалары да осы технологиялардың талаптары негізінде анықтау (мысалы, И.Я. Лернердің 4-элементтік негіздегі мазмұн анықтау теориясы арқылы оқу мазмұнын іріктеу т.б.);

4. Білім мазмұнын анықтағанда қазіргі ақпараттық технологияның дидактикалық мүмкіндіктерін, әсіресе оқушыларды іздену-зерттеуге жетелейтін процесстерді модельдеу мүмкіндігін ескеру, негізге алу [1].

Бастауыш білім беру деңгейінде өздік ерекшелігіне сай біртұтас орта білім беру жүйесінде оқу әрекетінің негізгі білігін игертуді қамтамасыз ету маңызды шарты болып табылады.

Мектеп оқушысында пайда болған субъективтілік қасиеттерінің көрсеткіштері оның функционалдық сауаттылығын қалыптасуының көрсеткіші болып табылады. Бастауыш мектеп оқушысында оқу-әрекеті арқылы қалыптасатын сауаттылық оқу әрекетінен тыс жағдайда қалыптасуы мүмкін емес. Сондықтан бастауыш мектепте кез-келген пәнге оқытудың мақсатты функциясы оқушыда өздігінен әрекет ету білігін қалыптастыру болып табылады.

Н.Г.Калашникова «Идеал мектеп оқушысының портретін» қалыптастыру үшін оқушыда келесі қарым-қатынас сферасы қалыптасуы керек деп атап өтті:

- оқушысы тұлғасының мотивациялық - бағалау сферасы;
- рухани - көркем- бейнелік сферасы;
- қарым - қатынас сферасы арқылы;
- білімді игеру әрекеті сферасы[2].

Кіші мектеп оқушысы тұлғасының мотивациялық-бағалау сферасын қалыптастыруда бастауыш мектеп оқушысында білім алумен қатар білім мазмұнын игеру, оқыту процесіне, білімін жетілдіруге, оқыту барысында ынтымақтасуға мотивтер пайда болады. Қоршаған дүние құбылыстары мен тіршілік ортасы туралы түсініктер пайда болып, көркем бейнелеу арқылы арқылы өз қарым-қатынасын білдіру (қуану, көмек көрсету, әрекеттену, құрметтеу, өзін-өзі бағалау) тәжірибесі пайда болады.

Рухани-көркем бейнелік сферасы қалыптасқанда оқушы өзге адамдар мен өз табиғаты мен ішкі әлемі, көркем шығарма туралы пайымдай алады. Шығарма мазмұнының әрбіуін, кейіпкерлердің жан дүниесін, мінез-құлқындағы өзгерісті, табиғат құбылыстарын түсініп қабылдайды. Адам сөзінің әсерін, әдеби шығарманың тілін ұғына отырып, сипаттай алады. Мұғаліммен басшылығымен әдеби шығармалардағы адам қарым-қатынасының эмоционалды-эстетикалық мәнін түсіне отырып, шығарманың рухани мәнін қабылдайды. Мәтінді талдау кезінде автор сөзін дәлел ретінде келтіре алады. Кейіпкердің шығармалардағы іс-әрекетіне сәйкес кейіпкерлерге мінездеме бере алады.

Қарым-қатынас сферасы – бастауыш сынып оқушысының мұғаліммен, сыныптастарымен, басқа балалармен ынтымақтасуға жеке белсендік танытуы. Әңгімелеу жағдайына бағдары бар: әңгімелесуші сөзін тыңдай алады, әңгімелесушінің коммуникативті еміренуін түсіне алады, әңгімелесуде өзгенің реакциясын бағалай алады, сөзін дұрыс құра біледі, қажетінше өзгертіп, түзете алады.

Білімді игеру әрекеті сферасы арқылы оқушы өзін - өзі реттеу мен өз іс – әрекетін ұйымдастыру тәсілдерін меңгерген, оқу әрекеті тек өзіне қатысты екенін түсінеді, өзін-өзі ұйымдастыру қабілеті келесі функционалдық әрекетінде байқалады:

1. Дене жаттығуларын жұмыс қабілетін жақсарту, зейінін шоғырландыру, ой – еңбегі арқылы, сөз, дене шаршауын басуда қолдану.

2. Әңгімеге тарта алады, әңгімені көзқарасымен, ым - ишрасымен, сұрақтарымен қолдай алады.

3. Өз жұмыс орнын, уақытын ұйымдастыра алады.

4. Оқу- әрекетінде белсенділік танытады, өздігінен пікір, байлам жасайды, түсінбеген тақырыптарды анықтауға талпынады, оқу әрекетінің құралдары мен тәсілдерін біледі, қажет болған жағдайда көмек сұрай алады.

5. Есте сақтаудың рационалды тәсілдерін біледі.

Оқыту үдерісінде пәндік білім, білік, дағдыларды, яғни құзыреттіліктерді меңгертуде балалардың жас кезеңдеріне сәйкес пайда болатын жетекші әрекеттерге назар аударылды. Олардың оқу әрекетінің өзіндік ерекшеліктері жөнінде Л.В.Выготский: «Бұл әрекеттің басты мақсаты мен нәтижесі, яғни, баланың үлкендермен, сондай-ақ, өзінің құрдастарымен әлеуметтік қатынасын қалыптастыру, әрі бұл уақытта өзіне дейінгінің тәжірибелерін, оның ішінде әлеуметтік қатынастың құралы болып саналатын сөйлеу тәжірибесін де меңгеруі қатар жүреді», – деп тұжырымдайды.

Функционалдық сауаттылық –тілдік тұлғаның әлеуметтік –қоғамдық ортада сөйлесім әрекетінің түрлерін (тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым, тілдесім) өзінің мақсатына қарай еркін қолдана алу мүмкіндіктерінің қалыптасқан жүйесі.

Мектеп жасындағы балалардың тек оқу техникасын меңгеруі қазіргі таңда қабілеттілік болып есептелмейді. Оқу сауаттылығы туралы түсінік білім алушылардың әртүрлі форматтарда берілген мәтіндерді түсіне білуі, олардың мәні мен мазмұнын түсініп тұжырымдауы және білім алушылардың мектептен тыс уақыттарда, әртүрлі өмірлік жағдаяттарды шешуде оқығанын қолдана білу іс-әрекеттеріндегі қызметтерін бағалауға негізделген [3].

Сөйлеу қызметінің барлық түрлерін меңгерген сауатты жазу және оқу дағдылары жетілген, шығармашылық қабілеттері мен тілдесімдік дағдылары дамыған, алған тілдік білімдерін ауызша және жазбаша сөйлеу әрекеттерінде қолдана білетін жеке тұлға қалыптасып, дамуына ықпал етеді.

Оқушылардың өз ана тілі – қазақ тіліне деген қызығушылығын ояту арқылы тілдің құдіретін, эстетикалық құндылығын сезіндіру арқылы қазақтың ұлттық мәдениетімен туралы білім алады.

Тілдік ұғымдар арқылы оқушыларды өзін тілді иеленуші тілдік тұлға ретінде қалыптасады. Ауызекі және жазба тілде қарым-қатынас жасау дағдылары қалыптасады. Тілдік материалдар негізінде қажетті тілдік білім, білік, (дұрыс, түсініп, мәнерлеп оқу және сауатты, көркем жазу) дағдылары қалыптасып, дамиды. Алғашқы тілдік құбылыстарды танымдық нысан ретінде меңгеріп, оларды талдау, салыстыру, топтау және ажырату сауаттылықтары қалыптасады. Мәтінді дұрыс, мәнерлеп және шапшаң оқуды меңгеруі, шығарма авторының көзқарасын түсіну, мәтінді оқырман ретінде қабылдауға тәрбиеленеді, көркем-шығармашылық қабілеттері дамиды. Сөз өнеріне деген қызығушылық, тілдік эстетикалық талғамы қалыптасады. Сөйлеу әрекетінің түрлері жетіліп, ұлттық және жалпыадамзаттық құндылық пен рухани-адамгершілікке тәрбиеленеді.

Мәтінді оқу сапасы дұрыс, түсініп, шапшаң, мәнерлеп дағдысы қалыптасады. Ауыз әдебиетінің жанрлары, отандық және әлемдік балалар әдебиетінің озық үлгілерімен танысады. Ақын-жазушылардың балаларға арналған шығармалары туралы, басты тақырыбы, басты кейіпкерлері және негізгі мазмұны жайлы түсінік қалыптасады. Мәтінді талдап, жанрлық сипаты туралы түсінік қалыптасады. Шығарма сюжеті ізімен немесе еркін тақырыпта әртүрлі әдеби шығармашылық жұмыс түрлері: өлеңді мәнерлеп оқу, әңгіме құрастыру, мәтінді сахналау, мәтін бойынша сурет салу, мақала жазу, шағын үзіндіге сценарий жазу т.б. орындау машықтары қалыптасады.

Бастауыш мектепте оқылатын оқу пәндері арқылы функционалдық сауаттылықты дамыту үдерісінде ойлау дағдыларын қалыптастыру пәндік білім, ептілік және дағдыларға сүйене отырып жүзеге асады. Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының пәндік білім, білік, дағдыларын әлеуметтік-қоғамдық ортада кез келген жағдаятқа сәйкес еркін қолдана алу мүмкіндіктерінің қалыптасқан жүйесі оның функционалдық сауаттылығының қалыптасқандығын танытады.

Білім берудің нәтижесі ретіндегі құзыреттілікті ғалымдар (А.Хуторской, М.Ж.Жадрина, Н.Н.Нұрахметов, Ж.Т.Дәулетбекова) белгілі бір пәнге қатысты оқушының игерген іс-әрекет тәсілдерінің жиынтығы ретінде анықтады. Сондықтан қазіргі кезеңде Қазақстандағы білім беруде жаңа нәтижеге жетудің басым бағыттарының бірі ретінде білімділік бағыттан оқушылардың бойында құзыреттерді қалыптастыру бағытына өту мәселесі қарастырылуда [4].

Функционалдық сауаттылықты дамыту білім – түсіну – қолдану – жүйелеу және жинақтау сияқты критерийлер бойынша оқу жетістіктерін бағалаудың жаңа тәсілдерін талап етеді. Қазіргі таңда функционалдық сауаттылық ұғымы білім кеңістігіндегі білімді құзіреттілікке бағыттау парадигмасына байланысты туындап отыр. Қазіргідей пәндік білімге ғана негізделіп отырған оқу үдерісінде баланың жалпы дүниетанымының қалыптасуы, өміртанымдық дағдыларының жетілдірілуі, білімнің күтілетін нәтижеге бағытталуы мектепте жүретін қоғамдық-гуманитарлық, жаратылыстану-математикалық, эстетикалық-технологиялық пәндердің жаңарған мақсат-міндеттерінен бастап оқытудың әдістемелік жүйесінің әр бөлігінің (білім мазмұны, оқыту түрлері, оқыту әдістері, білім нәтижелері) түбегейлі өзгертілу деңгейіне қатысты екені сөзсіз.

Қазақстанның халықаралық зерттеулерге қатысуы білім саласын дамытуда стратегиялық маңызға ие, әсіресе елімізде Халықаралық білім берудің көпшілікпен мақұлданған принциптеріне негізделіп құрылып жатқан 12-жылдық білім беруді енгізу аясында бағыт береді.

Қазіргі кезде Қазақстанда оқушылардың негізгі құзіреттерін қалыптастыру үшін қажетті жағдайларды жасауға ерекше көңіл бөлінеді. Оқушылардың функционалдық сауаттылық деңгейін жоғарылату туралы мәселе Қазақстанда жүргізілетін реформалар тізбесінде ерекше орынға ие. Қазіргі әлемде табысты тұлғаға айналу үшін, жай сауатты болу ғана емес, функционалды сауатты болу қажет, яғни шынайы өмір жағдайларында түбегейлі білімді қолдана білу керек.

Әдебиеттер

1. PISA, TIMSS зерттеулерінің тапсырмалары негізінде оқушылардың ғылыми жаратылыстану сауаттылықтарын дамыту. Оқу-әдістемелік құрал. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, 2014. – 40 б.

2. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру (бастауыш сыныптар). Әдістемелік құрал. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2013. – 66 б.

3. Даулетова Н.А. Оқушылардың оқу сауаттылығын дамытуға арналған тапсырмалар/PISA халықаралық зерттеулері бойынша/әдістемелік құрал.Н.А.Даулетова. – Атырау:«Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы Атырау облысы бойынша ПҚБАИ, 2019. – 83б

4. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда ата-аналар ықпалын бағалау. – Астана: «Ақпараттық-талдау орталығы» АҚ, 2015.

Воронова Е.В.

КГУ «Общеобразовательная школа №32»
Караганда, Республика Казахстан
e_voronova@mail.ru

РАЗВИТИЕ ФИНАНСОВОЙ ГРАМОТНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация

В статье автор поднимает вопрос актуальности развития финансовой грамотности школьников и делится с основными этапами своей работы по данной проблеме. В частности, представлены основные аспекты программы элективного курса «Финансовая грамотность» для учащихся 9 классов общеобразовательных организаций.

Ключевые слова: финансовое образование, финансовая грамотность, управление финансами, элективный курс, финансовое мышление.

Ежедневно в нашем обществе рядовым гражданам приходится сталкиваться с финансовыми вопросами, напрямую или косвенно. Финансовое образование и финансовая грамотность являются одним из важных факторов экономического роста страны и повышения уровня доходов населения. Общество достигает экономических успехов, когда граждане страны обладают развитыми навыками принятия ответственных и сознательных решений в финансовой сфере. Финансовая грамотность – один из способов снижения экономических рисков страны. Отсутствие финансового воспитания – причина большинства проблем нашего общества.

Экономические знания и умения решать простейшие финансово-ориентированные задачи необходимы каждому человеку, так как современный человек каждый день участвует в различных финансовых операциях: от совершения покупок до получения кредита в банке. Если знания как принимать экономические решения можно почерпнуть из специальной литературы, то умения мыслить экономически достигается только при решении практических задач. У школьников отсутствие включенности в финансовую сферу жизни выражается всего лишь в небрежном отношении к вещам. Последствия экономической безграмотности у взрослых более серьезны: безответственное отношение к кредитам, участие в финансовых пирамидах, неумение планировать бюджет. На сегодняшний день, когда стремительно развиваются рыночные отношения в мире, выявлена острая необходимость в получении базовых знаний по экономике и прикладным экономическим дисциплинам учащимися школ. За годы обучения, начиная с начальных классов, необходимо формировать у ребят базовые представления, понятия и навыки, которые дадут возможность принимать финансовые решения, своевременно определять и противодействовать различным видам финансового мошенничества.

Формирование нового экономического мышления – важная задача школы. Создание необходимой обществу системы образования возможно при организации соответствующего образовательного пространства в школе. Если говорить простым языком, то финансовая грамотность – это достаточный уровень знаний и навыков, который позволяет принимать осознанные и эффективные решения в различных областях управления личными финансами, таких как сбережения, инвестиции, недвижимость, страхование, налоговое и пенсионное планирование.

Подробнее остановимся на понятии финансовой грамотности. Рассмотрим несколько существующих определений:

1) Финансовую грамотность можно определить как способность принимать обоснованные решения и совершать эффективные действия в сферах, имеющих отношение к управлению финансами, для реализации жизненных целей и планов в текущий момент и будущие периоды.

2) Финансовая грамотность включает способность вести учет всех поступлений и расходов, умение распоряжаться денежными ресурсами, планировать будущее, делать выбор финансовых инструментов, создавать сбережения, чтобы обеспечить будущее и быть готовыми к нежелательным ситуациям, включая потерю работы.

3) Финансовая грамотность – сложная сфера, предполагающая понимание ключевых финансовых понятий и использование этой информации для принятия разумных решений, способствующих экономической безопасности и благосостоянию людей. К ним относятся принятие решений о тратах и сбережениях, выбор соответствующих финансовых инструментов, планирование бюджета, накопление средств на будущие цели, например, получение образования или обеспечения жизни в зрелом возрасте.

4) Финансовая грамотность – совокупность знаний о финансовых рынках, особенностях их функционирования и регулирования, профессиональных участниках и предлагаемых финансовых инструментах, продуктах и услугах, умение их использовать с полным осознанием последствий своих действий и готовностью принять на себя ответственность за принимаемые решения. Отсутствие финансовой грамотности может привести к принятию неразумных финансовых решений, которые могут оказать неблагоприятное воздействие на финансовое состояние человека и даже загнать его в долговую яму.

Под финансовой грамотностью мы будем понимать способность человека достигать финансового благосостояния и принимать участие в экономической жизни, основанная на наличии одного или нескольких (в разных сочетаниях) элементов: финансовых знаний, финансовых навыков, финансовых установок.

В развитых странах правительства создают специальные образовательные ресурсы для людей, которые хотят стать финансово грамотными. Современные исследования показывают, что финансово грамотные люди более эффективны и успешны в жизни вне зависимости от того в какой стране, на каких позициях и в какой сфере они работают. Можно с уверенностью утверждать, что знание основ финансовой грамотности способствует повышению качества жизни и положительно влияет на благополучие людей. Именно поэтому, обучение финансовой грамотности касается каждого лично.

В Казахстане, как и во всех других странах, уровень финансового образования населения очень низок. Это является наследием времен социалистического периода, когда финансовое планирование семьи сдерживалось ограниченными возможностями потребления и относительной стабильностью доходов. В настоящее время важность финансового образования значительно возросла по двум основным причинам. Основой финансовой грамотности, а в дальнейшем и финансового успеха является долгосрочное планирование и принятие взвешенных решений о доходах, расходах и займах.

Современные дети, подростки и молодежь являются активными потребителями и все больше привлекают внимание розничных торговых сетей, производителей рекламы и банковских услуг. В подобной ситуации недостаток понимания и практических навыков в сфере потребления, сбережения, планирования и кредитования может привести к необдуманным решениям и опрометчивым поступкам, за которые придется расплачиваться в течение многих лет на протяжении жизни.

Важно помнить, что сегодняшние дети – это будущие участники финансового рынка, налогоплательщики, вкладчики и заемщики. Программы, направленные на

формирование финансовой грамотности подрастающего поколения, могут оказать воздействие при соблюдении ряда ключевых условий, к которым относятся: доступность и увлекательная форма изложения, адаптация к возрастным особенностям восприятия, мотивация, непрерывность, массовость.

Чтобы оказывать положительное и долговременное воздействие на участников, программы финансовой грамотности для детей должны быть основаны на современных и понятных примерах из реальной практики, подготовлены и представлены учащимся с участием представителей образования и профессионального сообщества.

Цель финансового просвещения молодежи – доставка понятной качественной информации «точно в срок» до каждого нуждающегося в ней потребителя.

Пока еще нельзя утверждать о массовом внедрении финансовой грамотности в образование подрастающего поколения. Однако, большинство как международных, так и отечественных экспертов считают, чем раньше молодежь узнает о роли денег в частной, семейной и общественной жизни, тем быстрее сформируются полезные финансовые привычки, которые помогут избежать многих ошибок по мере взросления и приобретения финансовой самостоятельности.

Поэтому уроки финансовой грамотности сегодня просто необходимы. Школа, как один из важнейших социальных институтов, должна оказывать помощь учащимся в адаптации к современным экономическим условиям жизни и будущей профессиональной деятельности. Чтобы на самом деле повысить свою финансовую грамотность и школьникам, и педагогам необходимо приложить усилия в нескольких направлениях:

1. Формирование представления об актуальности и практической значимости финансовой компетенции. Это обычно делается с помощью «примеров из жизни» в виде комиксов, видеофрагментов, коротких диалогов либо формального перечисления.

2. Использование игровых интерактивных форматов в виде различного рода игр: онлайн игр, ролевых игр и квестов, которые увлекают школьников, делают обучение более естественным.

3. Создания практических игровых ситуаций, приближенных к реальным, в которых школьники почувствуют нехватку определенных знаний и умений для решения жизненных задач.

Из этих трех направлений наиболее разработано первое, что касается игр, то часто они уходят достаточно далеко от темы собственно финансовой грамотности и освещают ее лишь формально.

Особенно эффективны для мотивации познавательные квесты в формате игры по станциям. Они позволяют продемонстрировать в доступной форме практическое применение знаний и умений, а также создать структурированное представление о теме.

Именно третье направление – создание реальных ситуаций, решение задач, приближенных к жизни, мы можем разработать и применить в обучении в школе.

Разработанная нами программа элективного курса «Финансовая грамотность» в соответствии со стандартом обучения, предназначена для учащихся 9 классов общеобразовательных организаций и является практико-ориентированной [2].

Изучение элективного курса «Финансовая грамотность» направлено на достижение следующих целей:

- развитие финансового образа мышления и повышение уровня финансовой грамотности молодежи;
- воспитание личной ответственности за финансовые решения;
- овладение умениями получать и критически осмысливать финансовую информацию, оценивать финансовые предложения, а также делать осознанный выбор для достижения личных финансовых целей.

Программа курса состоит из пяти разделов, которые включают семнадцать тем. Предлагаемый тематический план рассчитан на 34 часа. Программа состоит из теоретической и практической частей. Содержание курса не дублирует существующие курсы по обществознанию, экономике, праву и основам предпринимательской деятельности, а является связующим звеном между этими дисциплинами. Теоретическая часть включает уроки, на которых рассматривается материал по основам финансовой грамотности, в сочетании с большим количеством примеров жизненных ситуаций. На этих уроках используются активные методы обучения: лекции-беседы, проблемные лекции, лекции с разбором конкретных ситуаций и др. Практическая часть включает уроки, на которых учащиеся решают разнообразные финансовые задачи, специально разработанные практические задания и анализируют проблемные ситуации, выполнение которых требует интерпретации схем, диаграмм и таблиц. Мы считаем, что эти уроки должны способствовать закреплению теоретических знаний и формированию навыков и умений в области финансовой деятельности. Целесообразно выбирать такие формы обучения, как работа в малых группах, ролевые и деловые игры, дискуссии.

Итоговой формой контроля является защита творческих проектов и участие учащихся в олимпиадах по финансовой грамотности.

В результате изучения элективного курса «Финансовая грамотность» выпускник на базовом уровне научится:

- характеризовать экономику семьи;
- анализировать структуру семейного бюджета собственной семьи;
- принимать рациональные решения условиях относительной ограниченности доступных ресурсов;
- анализировать свое потребительское поведение;
- различать организационно-правовые формы предпринимательской деятельности;
- приводить примеры казахстанских предприятий разных организационно-правовых форм;
- определять назначение различных видов налогов;
- различать виды кредитов и сферу их использования;
- решать прикладные задачи на расчет процентной ставки по кредиту;
- анализировать информацию об экономической жизни общества из адаптированных источников различного типа.

Выпускник на базовом уровне получит возможность научиться:

- использовать приобретенные ключевые компетенции при выполнении учебно-исследовательских проектов, нацеленных на решение основных экономических проблем;
- использовать приобретённые знания для экономически грамотного поведения в современном мире;
- сопоставлять свои потребности и возможности, оптимально распределять свои материальные и трудовые ресурсы, составлять семейный бюджет;
- грамотно применять полученные знания для оценки собственных экономических действий в качестве потребителя, члена семьи и гражданина.

Для выявления уровня финансовой грамотности школьников наиболее рациональной представляется стратегия измерения, основанная на разработке комплекса индикаторов финансовой грамотности, поскольку она обладает большей аналитической ценностью по сравнению с альтернативной стратегией благодаря комплексной оценке отдельных компонентов финансовой грамотности.

Элективный курс «Финансовая грамотность» поможет учащимся получить доступ к финансовым знаниям, а также даст возможность

- сформировать убежденность учащихся в том, что финансовая грамотность – основа финансового благополучия;

- заложить у старшеклассников установки грамотного финансового поведения, закрепить базовые финансовые понятия, познакомить с актуальными финансовыми продуктами и услугами, предупредить о рисках.

Знания, полученные по итогам данного элективного курса, позволят учащимся в будущем эффективно выполнять социально-экономические функции гражданина РК – вкладчика, заемщика, налогоплательщика, страхователя и т.д.

Результаты проведенного исследования могут быть использованы в процессе работы учителей по основам финансовой грамотности в работе разных организации образования.

Литература

1. Государственный общеобязательный стандарт общего среднего образования. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017669>

2. Национальный отчет по итогам международного исследования PISA2009 в Казахстане: Т.М. Амреева, У.М. Абдигапбарова, Ж.Р. Азмаганбетова, Ж.Н. Базарбекова, Н.Т. Байгелова. – Астана: НЦОКО, 2010. – 155 с.

3. «Основные результаты международного исследования PISA-2015» 2017 год: Национальный отчет/ С.Ирсалиев, А.Култуманова, Е.Сабырұлы, М.Аманғазы. – Астана: АО «Информационно-аналитический центр», 2017 – 241 с.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТ

Байтенова Каламкас Кидырбековна	п.ғ.магистрі, «Назарбаев зияткерлік мектептері» ДББҰ» Білім беру бағдарламалары орталығы» филиалының мектепке дейінгі және бастауыш білім беру бөлімі, бастық, Астана, Қазақстан
Кажигалиева Жанат Башариновна	п. және псих.ғ.магистрі, «Назарбаев зияткерлік мектептері» ДББҰ» «Білім беру бағдарламалары орталығы» филиалының мектепке дейінгі және бастауыш білім беру бөлімі, аға менеджер, Астана, Қазақстан
Кушнир Марина Петровна	п.ғ.к., «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» АҚ филиалы Қарағанды облысы бойынша кәсіби даму институты, директордың орынбасары, Қарағанды, Қазақстан
Мукушева Меруерт Алтынбековна	п.ғ.магистрі, «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» АҚ филиалы Қарағанды облысы бойынша кәсіби даму институты, білім берудің қоғамдық-гуманитарлық мазмұны кафедрасы, аға оқытушы, Қарағанды, Қазақстан
Тусупханова Бану Амановна	педагог-шебер, «Ж.Ақылбаев атындағы мектеп-гимназиясы» коммуналдық мемлекеттік мекеме, директордың бейіндік оқыту жөніндегі орынбасары, қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі, Қарағанды облысы Шет ауданы, Қазақстан
Болкенбаева Айгерим Даулетияровна	педагог-зерттеуші, «Ж.Ақылбаев атындағы мектеп-гимназиясы» коммуналдық мемлекеттік мекеме, қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі, Қарағанды облысы Шет ауданы, Қазақстан
Жетписбаева Мейрамгуль Асылбековна	филол.ғ.к., «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» АҚ филиалы Қарағанды облысы бойынша кәсіби даму институты, директор, Қарағанды, Қазақстан
Вылли Кай	«Innove» тілге бойлау орталығы, бас сарапшы, Таллин, Эстония
Конакпаева Сабира Амангельдыевна	Қарағанды қаласындағы химия-биология бағытындағы Назарбаев зияткерлік мектебі, математика мұғалімі, Қазақстан
Адилханова Марал Тенелевна	гуманитарлық ғ.магистрі, «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» АҚ филиалы Ақтөбе облысы бойынша кәсіби даму институты, педагогика және пәндік әдістер кафедрасы, аға оқытушысы, Ақтөбе, Қазақстан
Воронова Елена Владимировна	педагог-зерттеуші, «№32 жалпы білім беру мектебі» коммуналдық мемлекеттік мекеме, математика мұғалімі, Қарағанды, Қазақстан

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Байтенова Каламкас Кидырбековна	магистр п.н., филиал Центр образовательных программ» АОО «Назарбаев интеллектуальные школы», начальник отдела дошкольного и начального образования, Астана, Казахстан
Кажигалиева Жанат Башариновна	магистр п. и психол.н., филиал Центр образовательных программ» АОО «Назарбаев интеллектуальные школы», старший менеджер отдела дошкольного и начального образования, Астана, Казахстан
Кушнир Марина Петровна	к.п.н., филиал АО «Национальный центр повышения квалификации «Өрлеу» Институт профессионального развития по Карагандинской области, заместитель директора, Караганда, Казахстан
Мукушева Меруерт Алтынбековна	магистр п.н., филиал АО «НЦПК «Өрлеу» Институт профессионального развития по Карагандинской области, старший преподаватель кафедры общественно-гуманитарного содержания образования, Караганда, Казахстан

Тусупханова Бану Амановна	педагог-мастер, коммунальное государственное учреждение «Школа-гимназия им.Ж.Акылбаева, заместитель директора по профильному обучению, учитель казахского языка и литературы, Шетский район Карагандинской области, Казахстан
Болкенбаева Айгерим Даулетияровна	педагог-исследователь, коммунальное государственное учреждение «Школа-гимназия им.Ж.Акылбаева, учитель казахского языка и литературы, Шетский район Карагандинской области, Казахстан
Жетписбаева Мейрамгуль Асылбековна	к.филол.н., филиал АО «Национальный центр повышения квалификации «Өрлеу» Институт профессионального развития по Карагандинской области, директор, Караганда, Казахстан
Вылли Кай	Центр языкового погружения «Innove», главный эксперт, Таллин, Эстония
Конакпаева Сабира Амангельдыевна	Назарбаев интеллектуальная школа химико-биологического направления, учитель математики, Караганда, Казахстан
Воронова Елена Владимировна	педагог-исследователь, коммунальное государственное учреждение «Общеобразовательная школа №32», учитель математики, Караганда, Казахстан